

SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
CLASSIS I: HISTORIA ET SOCIOLOGIA

SEKCIJA ZA ARHEOLOGIJO
SECTIO ARCHAEOLOGICA

ARHEOLOŠKI VESTNIK

ACTA ARCHAEOLOGICA

II/1

LJUBLJANA

1951

+ 102469

SPREJETO NA SEJI PREDSEDSTVA
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DNE 22. DECEMBRA 1950

0. 3731/1951

102469

Uredili:

dr. Srečko Brodar, dr. Josip Korošec,
dr. France Stelè, dr. Božo Škerlj

Tiskala Triglavska tiskarna v Ljubljani

VSEBINA — CONTENTS

Milutin V. Garašanin: Ka problemu početaka bubanj- sko-humske grupe	5
Zur Frage des Beginns der Bubanj-Hum Gruppe	5
Rudolf Bratanič: Rimski napisi iz Ptuja	9
Römische Inschriften aus Ptuj	9
Paola Korošec: Grob slovanskega bojevnika na Turnišču pri Ptuju	18
A Warrior's Grave at Turnišče near Ptuj	18
Zlata Dolinar: Antropološki rezultati o okostju bojevnika s Turnišča pri Ptuju	31
The Skeleton of a Warrior from Turnišče near Ptuj	31
Božo Škerlj: Današnji problemi evolucije človeka	40
Some Important Problems of Man's Evolution	40

POROČILA — REPORTS

France Starè: Ilirsko grobišče pri Dobovi	61
The Illyrian Necropolis near Dobova	61
L. Bolta: Gradišče na Miklavškem hribu nad Celjem	69

KNJIŽNA IN DRUGA POROČILA — BOOK AND OTHER REVIEWS

Prvo posvetovanje Jugoslovanskih arheologov	73
Poročilo o delu in sklepih Koordinacijskega odbora arheologov FLRJ	75
Paola Korošec: A. Benac, Radimlja	80
Zamenjava knjig	81

VERBODEN TOEGANG

OPOZORILO

Arheološki vestnik bo odslej dalje izdajala Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Uredniški odbor

NOTICE

Henceforward the Acta Archaeologica will be issued by the Slovene Academy of Sciences and Arts.

Redacting Committee

KA PROBLEMU POČETAKA BUBANJSKO-HUMSKE GRUPE

Milutin V. Garašanin

U beogradskom časopisu *Muzeji*, 1949 godine objavila je Draga Garašanin nekoliko interesantnih fragmenata keramike koji su nadjeni te iste godine u Zemunu¹. Iako predmeti nisu otkopani prilikom sistematskih iskopavanja, uslovi pod kojima su nadjeni daju pravo da se pretpostavi da bi se ovde radilo o jednom zatvorenom nalazu. Medju keramičkim fragmentima naročito se ističu dva primerka koji potiču od sudova ukrašenih srebrnasto belim slikanim trakama na mrkom i sivom pozadju². Prema analogijama koje joj stoje na raspoloženju D. Garašanin pretpostavlja da bi se ovde radilo o sudovima sa dva drška, i dovodi ove fragmente u vezu sa bubanjsko-humskom kulturnom grupom, što je bez sumnje opravdano³. Ova grupa pretstavlja pomoravsku varijantu velikog balkansko-anatolskog kompleksa materijalne kulture ranog bronzanog doba. Medjutim, drške o kojima je reč interesantne su i neobične u svom obliku. One su na donjem delu proširene i plastične, tako da su u stvari nalepljene na samu površinu suda. D. Garašanin, istakla je izuzetni karakter ovih drški, i našla im je i izvesne analogije⁴. Broj tih analogija može se medjutim, na osnovu novije strane literature koja Dragi Garašanin nije stajala na raspoloženju prilikom njenog rada proširiti. Pri tome se mogu dobiti i novi značajniji podaci za relativnu hronologiju bubanjsko-humske grupe. Na te podatke nameramamo da ukažemo u svom kratkom prilogu.

¹ Draga Garašanin, *Iz prehistorije Zemuna*. — Objekti ranog bronzanog doba iz Zemuna, *Muzeji* 3—4, Beograd 1949, 78—86.

² *Ibid.*, 79, br. 5 i sl. 5.

³ *Ibid.*, 84—85.

⁴ *Ibid.*, 83—84.

Na relativnu hronologiju bubanjsko-humske grupe u odnosu na vinčansku kulturnu grupu nedavno je ukazao V. Milojčić⁵. Kako Milojčić s pravom primećuje, i kako sam na drugom mestu takodje podvukao⁶, nalaze se u Pločniku i na Gradcu pored materijala vinčansko-pločničke faze (Vinča C-D), još i elementi ranog bronzanog doba Makedonije, dok se na samom Bbnju nalazi u sloju II a, jedan fragmentovani idol. S pravom je V. Milojčić ovu statuetu paralelisao sa pojavom u Vinči na dubini 5—4 m⁷, sa kojima se medjutim mogu paralelisati i izvesne statuete iz Pločnika⁸. S druge strane, bez sumnje je značajna i činjenica da je u Pločniku nadjena i jedna ostava bakarnih predmeta⁹. Iako su stratigrafski uslovi pod kojim je ova ostava nadjena sasvim nepouzdana, izgleda mi da se ona ipak može dovesti u vezu sa samim neolitskim naseljem u Pločniku, u kome se već nalaze i elementi bronzanog doba¹⁰. U vezi sa ovim za relativnu hronologiju značajan je nalaz iz Szeged Sziller, koji sadrži pored ostalog jednu bakarnu krstastu sekiru sa cevastim produženjem otvora za držalje, jedno šilo i dleto identično sa onim iz Pločnika¹¹. Kako je primetio P. Patay, šilo istog oblika nadjeno je i u grobu 6 u Pusztaistvanhaza¹², a sekira istog oblika poznata je iz nekropole u Decia Muresului, koja je veoma tesno vezana za bodrogkeresztur-kulturu u Madjarskoj¹³. I u grobu 18 nekropole u Jaszladany, nadjena je jedna krstasta sekira zajedno sa keramikom koja nesumnjivo pripada bodrogkeresztur-kulturi¹⁴. Tako bi se bar za kraj vinčansko-pločničkog naselja

⁵ V. Milojčić, *Chronologie der jüngeren Steinzeit, Mittel und Südosteuropa*, Berlin 1949, 65 i dalje. Up. i hronološku tabelu na kraju ovoga dela.

⁶ M. Garašanin, *Hronologija vinčanske kulture (Disertacija)* — Ljubljana 1950.

⁷ Milojčić, op. cit.

⁸ M. Garašanin, *Iz prvobitne istorije Kosova i Metohije*, Muzeji 5—4, 61.

⁹ M. Grbić, *Pločnik*, Beograd 1929, 15, sl. 98—102.

¹⁰ M. Garašanin, *Bakarne sekire sa otvorom za držalje u zbirci Umetničkog muzeja u Beogradu*, Muzeji 5, 1950, 101.

¹¹ P. Patay, *Kupferzeitliche Funde aus Mezösas, Dolgozatek XIX*, 1945, 140—141, T. XLIX, 1, 2, 9—13.

¹² *Ibid.*, 141.

¹³ M. Garašanin, op. cit., 102.

¹⁴ P. Patay, *Archéologiai értesítő*, III S, V—VI, 1944—1945, 16, Pl. VI, 5.

u Pločniku mogla pretpostaviti veza sa bodrogkereszturskom kulturom u pogledu relativno-hronološkog odnosa. U Pločniku međutim, nedostaju potpuno tipični primerci slikane keramike karakteristične za sloj II a na Bubnju, koja je poznata i sa Velike Humske Čuke¹⁵, a nadjena je i u Zemunu. Time se za početke bubanjsko-humske grupe dobija jedan prilično pouzdani terminus post quem, ukoliko naravno ne pretpostavimo da su dotični oblici bakarnih predmeta bili u upotrebi i duže vremena.

No ovde nam dolaze u pomoć oblici drški iz Zemuna. Drške istog oblika poznate su i sa Hunyadhalom kod Hodmezövasarhely-a. J. Banner je ove drške najpre datirao u kasno bronzano doba, no je kasnije izvršio reviziju ovoga datiranja¹⁶. Banner ističe da su drške istoga tipa nadjene i u Tiszakeszi i Tiszapolgar¹⁷. On konstatuje da su one nadjene zajedno sa keramičkim materijalom koji se pojavljuje i na nalazištima badenske i bodrogkereszturske kulture, a da su na istom terenu nadjene i drške sudova koje stoje u vezi sa pojavama Nagyrev kulture ranog bronzanog doba¹⁸. Iz svega ovog Banner zaključuje da se ovde radi o pojavama koje vode poreklo iz vremena pre bronzanog doba a žive i u eneolitu¹⁹.

Badenska i bodrogkeresztur kultura bile su, prema mađarskim arheolozima delimično istovremene, ali je badenska živela svakako duže²⁰. Nagyrev kultura pak, nesumnjivo je mlađja od njih. Međutim, ne može se sa sigurnošću tvrditi da su drške Nagyrev tipa u makakvoj vezi sa zatvorenim nalazom drški koje nas ovde interesuju. Štaviše, izgledalo bi verovatno da nedostatak fragmenata Nagyrev kulture u samom nalazu daje za njega izvestan terminus ante quem.

Ne možemo se ovde upuštati u problem porekla našega tipa drški. Činjenica da su one u Zemunu nadjene na frag-

¹⁵ A. Oršić—Slavetić, Bujanj, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Akademie der Wissenschaften IV, 1—2, Wien 1940.

¹⁶ J. Banner, La revisione d'un ritrovamento dell'età del Bronzo, *Archaeologiai ertesítő III S, II, 1941, 22—25.*

¹⁷ *Ibid.*, 25.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ P. Patay, Frühbronzezeitliche Kulturen in Ungarn, *Dissertationes Pannonicae II, 13, Budapest 1938, 18.*

mentima bubanjsko-humske grupe ne pruža dovoljno indicija u tome pravcu. Ona bi se mogla protumačiti tako da je taj tip drški karakterističan za bubanjsko-humsku grupu, no pri tome ne treba smesti s uma činjenicu da je nalazište u Zemunu u odnosu na bubanjsko-humsku grupu sasvim periferno, te se može računati i sa uticajima sa strane. U svakom slučaju, dleto iz Pločnika i drške iz Zemuna pružaju podatke za relativnu hronologiju početaka bubanjsko-humske grupe. Oni padaju negde na sam početak bronzanog doba, u vreme kada prestaje u Madjarskoj bodrogkereszturska kultura koju je, kako izgleda, delom nadživela badenska, u doba koje možda neznatno prethodi počecima Nagyrev kulture, perioda Toszeg A po hronološkom sistemu F. Tompe i P. Patay-a²¹.

²¹ Ibid.

ZUSAMMENFASSUNG

Zur Frage des Beginns der Bubanj-Hum Gruppe

Der wichtige keramische Fund aus Zemun (1—4), wo bemalte Scherben der Bubanj-Hum Gruppe mit einer besonderen Henkelbildung gefunden wurden, und der Verwahrfund mit Gegenständen aus Kupfer von Pločnik (9, 10), geben Verf. den Anlass dem Problem der Anfänge der Bubanj-Hum Kulturgruppe näher zu treten. Der Kupferpfriemen aus Pločnik ist mit jenem aus Szeged-Sziller identisch, den P. Patay mit Recht in die Zeit der Bodrogkeresztur-Kultur ansetzt (11—14). Da in Pločnik die typische bemalte Keramik der Stufe II a von Bubanj fehlt, ist dadurch ein terminus post quem für die Bubanj-Hum Gruppe im Verhältniss zur Kupferzeit Ungarns gegeben. Die typische Henkelbildung von Zemun ist auch aus Hunyadhalom und einigen anderen Fundstellen bekannt (16—19). Sie erscheint in geschlossenen Funden mit Gegenständen aus der Zeit der Bodrogkeresztur und Badener-Kultur, die nach Patay die Bodrogkeresztur-Kultur überlebt hat. Obwohl in Hunyadhalom nach Banner auch Scherben der Nagyrev-Kultur gefunden wurden, fehlen diese im geschlossenen Henkelfund dieser Fundstelle, wodurch vielleicht ein terminus ante quem für die erwähnte Henkelbildung geliefert wird. Dadurch scheint es erwiesen dass der Beginn der Bubanj-Hum Gruppe irgendwie knapp in die Zeit des Ueberganges aus der ungarischen Kupferzeit in die frühe Bronzezeit (Toszeg A nach Tompa und Patay) anzusetzen sei.

RIMSKI NAPISI IZ PTUJA

Rudolf Bratanič

Med vojno in po njej so bili v Ptujju najdeni novi antični spomeniki. Nekateri med njimi so bili objavljeni že v raznih inozemskih revijah, vendar so te revije teže dostopne. Zato v domači reviji znova objavljam vse te spomenike skupaj s spomeniki, ki doslej še niso bili objavljeni.

LI
OCT(avius) INGEN
VS OB HON[o]
RE[m] PREFECTV
RE · D · D

Oktavij Ingenus je daroval kamen, ker je bil počaščen s prefekturo.

Spomladi l. 1942 je izkopal profesor dr. W. Schmid približno 150 m zahodno od I. mitreja v Spodnji Hajdini rimsko stavbo, ki jo je smatral za starokrščansko baziliko. Blizu te stavbe je našel votivni spomenik iz apnenca. Zgornji del je odbit, spodnji del pa zlomljen v dva kosa, tako da je napis le

deloma ohranjen. Kamen je visok 0,69 m, širok 0,56 m, debel 0,19 m. Ohranjeno napisno polje je 0,28 m visoko, 0,35 m široko, 0,125 debelo. Levo in desno od napisnega polja stojita polstebra, desni od teh je močno poškodovan. Zgornji del podstavka je profiliran. Črke so visoke od 0,05 do 0,049 m in zelo nepravilne.

Črki L I v prvi vrsti se ne dasta zanesljivo razložiti, morda sta zadnji črki v besedi »HERCVLI«. Zaradi slabe izvedbe bi mogli trditi, da gre pri besedi »prefecture« za neko manjšo municipalno čast; morebiti je bil Oktavij Ingenus imenovan za prefecta vigilum, torej za poveljnika gasilske čete ali kaj podobnega. Izdelava kaže, kakor se mi zdi, da sodi napis v zelo pozno dobo, v četrto ali peto stoletje.

[Sex] TILIV[s] M(arci) [f(ilius)]
 [miles ali veteranus] LEG(ionis) · XIII [G(eminae)]
 [v(otum)] S(olvit) · L(ibens) · [m(erito)]

Kamen je posvetil Sekstilij, Markov sin, vojak ali veteran ali centurion ali kaj podobnega XIII. legije Gemine. Ker manjka zgornji del napisa, ne vemo, kateremu božanstvu je bil kamen posvečen.

Pri izkopavanju temelja za barako blizu okoliške ljudske šole so našli februarja 1945 dva napisna kamna. Oba sta zdaj

v ptujskem Mestnem muzeju. Ohranjeni fragment votivnega napisa je 0,182 m visok, širok 0,164 m, debel pa 0,091 m. Kamen je iz pohorskega marmora. Črke so visoke v prvi vrsti 0,059 m, v drugi in tretji 0,054 m.

XIII. legija (PWRE, XII, 1715 sl.; Hoffiller-Saria AIJ, 120 sl.; Abramić-Sovre, Poetovio, 14; A. Graf, Übersicht der antiken Geographie von Pannonien, 52, 54, je bila v Ptuju v drugi polovici prvega stoletja. Sredi tretjega stoletja, za cesarja Galiena (253—268), pa so vexillationes (detaširani oddelki) te legije spet imele svojo garnizijo v Ptuju. O tem govore napisi iz tretjega mitreja (Hoffiller-Saria, AIJ, 514—516; Abramić-Sovre, Poetovio, 179 sl.). Po črkah sodeč, bi bil napis iz tretjega stol.

Napis je objavil B. Saria v Jahreshefte des österr. arch. Institutes, Bd. XXXVI; Klemenc v Serta Kazaroviana, Sofija 1950, 251, sl. 2.

Drugi napis, najden istočasno na omenjenem mestu, je votivni oltar iz pohorskega marmora. Vrh je odbit, podstavek pa poškodovan. Sedanja višina je 0,51 m, širina podstavka 0,52 m, debelina je spodaj 0,14 m, zgoraj 0,09 do 0,12 m. Napisno polje je visoko 0,55 m, prav toliko široko. Črke so visoke 0,018 do 0,022 m. Manjka ime božanstva, ki mu je oltar posvečen.

[Mercurio]
 AVG(usto) · SAC(rum)
 C(aius) · NOVELLIVS
 VITALIS · AVG(ustalis)
 COL(oniae) · POET(ovionensis) · CVM
 VALERIA
 SATONIA · CON
 IVGE
 V(otum) · S(olvit) · L(ibens) · M(erito)

Oltar je po obljubi prostovoljno posvetil Gaj Novelij Vitalis, avgustal kolonije poetovionske, z ženo Valerijo Satonijo.

Avgustali so bili združbe osvobodencev, ki so imeli nalogo, skrbeti za cesarjev kult. Po svojem socialnem položaju so bili med dekurioni, t. j. člani mestnega sveta ter mestne uprave, in ostalim ljudstvom. Ker so se osvobodenci večinoma ukvarjali s trgovino, bi morda lahko dopolnili manjkajočo prvo vrsto z imenom boga »Merkurija«, zaščitnika trgovine. Lahko bi pa prvo vrsto dopolnili z »Libero« ali z imenom katerega drugega božanstva. Avgustali so znani iz Ptujja že iz napisa CIL 10882 in Hoffiller-Saria, AIJ, str. 145, št. 512. Črke govore za napis iz tretjega stoletja. Spomenik je objavil B. Saria v Oesterr. Jahreshft. XXXVI. B. Btt. 61, št. 14, sl. 52.

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
 // CTAV(ius) C(ai)
 F(ilius) OFEN(tina)
 VICTOR // // // //
 EM(eritus) O(ptio) A(lae) P
 RAET(oriae) [c(ivium) R(omanorum)]
 P(osuit) [l(ibens) m(erito)]

Oltar je prostovoljno posvetil najvišjemu in najboljšemu Jupitru (ime manjka) Oktavij Viktor iz ovfentinske tribue (ovfentinskega okrožja), doslužen podoficir pretorske ale rimskih državljanov.

17. marca 1945 je na severnem pobočju Panoramskega hriba izruvala bomba iz zemlje votivni oltar, ki so ga nato prenesli v Mestni muzej. Žrtvenik je iz zelo močno preperelega pohorskega marmora, slabo ohranjen in težko čitljiv. Visok je 0,52 m, širok 0,27 m. Napisno polje je visoko 0,40 m. Profilacije ni. Črke so visoke od 0,041 do 0,052 m. Omenjam, da je moj poskus branja le domneva.

Pretorska ala (PWRE 1258) se omenja v napisu CIL 10257 in D XVII, in sicer najprej v Kölnu. Že v prvem stoletju je bila ala premeščena v Panonijo, kjer je bila po diplomi XVII (XII) l. 85 n. št. Ko je umrl cesar Trajan (117 n. št.), je bila na vzhodu. Verjetno so jo poslali s XV. legijo Apollinaris na partsko bojišče. Dekurion te ale je omenjen v napisu iz Tevtilgurga (CIL III 3270). Ta napis je dokaz več, da je prebivala pretorska ala v Panoniji. (A. Graf, Uebersicht der antiken Geographie von Pannonien, 53, Dissertationes Pannonicae, ser. I., fasc. 5, Budapest 1936.)

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
SACR(um)
M(arcus) · CL(audius) · AVITVS
> (centurio) LEG(ionis) X GEM(inae)
P(iae) F(idelis)
V(otum) S(olvit) L(ibens) · M(erito)

Najvišjemu in najboljšemu Jupitru je po obljubi prostovoljno posvetil oltar Mark Klavdij Avito, centurion X. legije Gemine, vdane in zveste.

Julija 1946 so zadeli delavci, ki so kopali v Vičavi kanal pred hišo št. 55, na rimski oltar in ga popolnoma razbili. Ostanke smo prepeljali v ptujski Mestni muzej in oltar restavrirali. Oltar je iz pohorskega marmora in je njegova sedanja višina 0,96 m podstavek in nastavek sta široka 0,46 m, debela pa 0,36 m. Napisno polje samo je visoko 0,35 m, široko 0,33 m, debelo 0,24 m. Črke so visoke od 0,035 do 0,049 m. Na

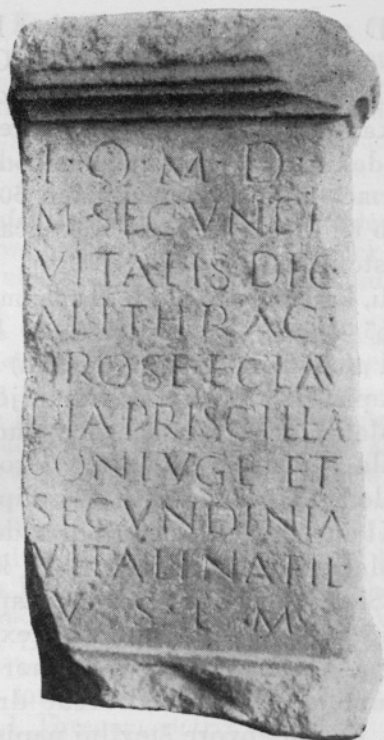
nastavku so deloma ohranjeni okraši akroterija. Profilacija je večinoma uničena. L. 1946 je še bila ohranjena črka I v prvi vrsti, pozneje se je pa izgubila.

Legio X. Gemina (PWRE, XII, 1683 sl.) je nastala iz znamenite desete legije diktatorja Cezarja. Do Neronove dobe je bila v Španiji. Ob vstaji galskih in germanskih plemen (l. 69 n. št.) je bila premeščena v Spodnjo Germanijo. Za cesarja Trajana (98—117) je bila nekako l. 105, torej kmalu po prvi dakijski vojni, premeščena v Akvinkum v Spodnji Panoniji, ostala pa je tam le nekoliko let (CIL III 15162). Po l. 107, še pod Trajanom, je legija prišla v Vindobono v Zgornji Panoniji in ostala tam do 4. stoletja. Deli te legije so bili tudi v Karuntu. Posamezni pripadniki X. legije so imeli razne službene opravke v drugih mestih Zgornje Panonije. O tem govore številni napisi iz Topuskega, Nevioduna (Drnovega pri Krškem), Skarbantije (Šoprona) itd. V Poetoviji ali v okolici so našli napisa, na katerih se omenjajo vojaki te legije (CIL III 4114 = 10888 in III 4050). Tudi v sosednjih provincah, v Dalmaciji in Noriku, so bili beneficiarji iz te legije. V tretjem stoletju so detaširani oddelki (vexillationes) imenovane legije sodelovali pri vojnih pohodih za Aleksandra Severa, Gordiana Pija in Galiena.

Po črkah bi bil napis iz začetka drugega stoletja.

Napis je objavil J. Klemenc v Serta Kazaroviana, Sofija 1950, 229 in sl., sl. 1.

Pri podiranju Velike vojašnice v Lackovi ulici in izravnavanju zemljišča so našli delavci jeseni 1946 rimski votivni oltar iz pohorskega marmora, ki je bil takoj prepeljan v Mestni muzej. Spodnji del je deloma odbit. Oltar je visok 0,71 m, širok 0,37 m, debel 0,22 m. Napisno polje je 0,54 m visoko in 0,35 m široko. Podstavek in nastavek sta profilirana. Višina črk je 0,029 do 0,038 m.

I(ovi) · O(ptimo) · M(aximo) · D(epulsori)

M(arcus) · SECVNDIN(us)

I in N v ligaturi

VITALIS · DEC(urio) ·

AL(ae) · I · THRAC(um) ·

PRO · SE · ET · CLAV

E in T v ligaturi

DIA · PRISCILLA

CONIVGE · ET ·

SECVNDINIA

VITALINA · FIL(ia) ·

V(otum) · S(olvit) · L(ibens) · M(erito) ·

Oltar je posvetil po obljubi prostovoljno Markus Sekundinus Vitalis, dekurion prve trakijske ale, najvišjemu in najboljšemu Jupitru Depulsorju zase, za svojo ženo Klavdijo Priscilo in za svojo hčer Sekundinijo Vitalino.

Ali je treba D v prvi vrsti razlagati kot Depulsori ali kot Dolicheno? Ker so iz Ptuja znani še napisi CIL 4018, 4033 in 4054, posvečeni »Iovi Depulsori«, bi se prej odločil za Depulsori. Imena dedikanta, njegove žene in hčere so čisto rimska. Dedikant je bil dekurion v konjeniškem oddelku Tračanov, t. j. poveljnik turme, ki je štela približno 30 konjenikov. Po črkah bi se moglo trditi, da je napis iz konca prvega ali pa iz začetka drugega stoletja.

Vpraša se tudi, katera je to ala I. Thracum. Ena ala I. Thracum (PWRE 1265 — 1265) je zapisana za l. 103 v diplomu XXXIII(XXI) med pomožnimi četami (auxilia) britanske vojske. Tudi nekateri napisi iz Spodnje Germanije govore o njej. Ala I. Thracum Mauretana je bila l. 86 v Judeji. Ala I. Thracum Vitrix je bila v drugem stoletju v Zgornji Panoniji. O tem govore za leta 133, 138, 148 in 154 diplome XLVII, LI (XXXVI), LX, LXI in LXV (XXXIX). Edini doslej znani napis je na kamnu iz Mattersdorfa (CIL III 4244), ki je menda še iz prvega stoletja. Sicer se imenuje tudi v napisu CIL VI 3508 (mesto Rim) neki eques singularis allectus ex ala Thracum ex Pannonia superiore. Ala I. Thracum veteranorum sagittariorum civium Romanorum je bila šele od srede drugega stoletja v Spodnji Panoniji. O tem govore številni napisi, ki dokazujejo, da je bilo njeno stalno taborišče v Tetenyju (Campona?) pri Akvinkumu. Iz povedanega se da domnevati, da je bil dedikant decurio ale I. Thracum victrix. To je prvi napis te ale iz Poetovije.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser veröffentlicht die während des letzten Krieges und nachher gefundenen Inschriftsteine.

1. Im Jahre 1941 fand Professor Dr. Walter Schmid in Sp. Hajdina etwa 150 m westlich vom ersten Mitträum eine Votivara aus Kalkstein. Octavius Ingennus hat sie wegen der Ehre der Praefektur geweiht. Die Buchstaben sind von verschiedener Grösse und schlecht ausgeführt. Die Inschrift dürfte wohl aus sehr später Zeit sein.

2. und 3. Beim Bau einer Baracke nördlich vom Schlossberg in der Nähe der Umgebungsschule wurden 1945 zwei Inschriftsteine gefunden und ins Museum gebracht. 2. Das Fragment weihte der Angehörige der XIII. Legion [Sex]tilius, Sohn des Marcus. 3. Der Augustal der colonia Poetovionensis C. Novellius Vitalis setzte den

Altar samt seiner Frau Valeria Satonia. Der Name der Gottheit fehlt. Man könnte vielleicht Mercurio oder Libero ergänzen. Beide Steine dürften dem dritten Jahrhundert angehören.

4. Am Nordabhang des Panoramaberges wurde am 17. März 1945 durch eine Flugzeuggombe eine Votivara aus Bacherer Marmor ans Tageslicht gebracht, die sehr schlecht erhalten ist. Der Verfasser versucht die Inschrift folgendermassen zu erklären: Octavius Victor aus der Tribus Oufentina, ausgedienter optio der ala praetoria civium Romanorum weihte den Altar dem Juppiter optimus maximus. Damit wäre ein weiterer Beweis für den Aufenthalt der ala praetoria in Pannonien erbracht.

5. Im Juli 1946 wurde in der Vičava ein Kanal gegraben. Vor dem Hause Nr. 55 stiessen die Arbeiter auf einen römischen Altar und zertrümmerten ihn gänzlich. Der Altar aus Bacherer Marmor wurde ins Museum gebracht und zusammengesetzt, soweit dies möglich war. M. Claudius Avitus, Centurio der X. Legion, hat den Altar zu Ehren des Juppiter optimus maximus geweiht. Die Inschrift wäre in den Anfang des zweiten Jahrhunderts zu datieren.

6. Beim Abbruch der Grossen Kaserne wurde im Oktober 1946 eine sehr gut erhaltene Votivara aus weissen Marmor gefunden. Marcus Secundinus Vitalis, Decurio der ala I. Thracum, seine Frau Claudia Priscilla und seine Tochter Secundinia Vitalina haben den Altar dem Juppiter D. geweiht. Der Verfasser deutet D. als Depulsori und nicht als Dolicheno, da aus Poetovio schon die Depulsor-Inschriften CIL III 4018, 4055 und 4054 bekannt sind. Er meint, dass es sich um die ala I. Thracum victrix handelt.

GROB SLOVANSKEGA BOJEVNIKA NA TURNIŠČU PRI PTUJU

Paola Korošec

Po beležkah J. Korošca so leta 1957 pri kopanju gramoza na zemljišču posestnika Matijašiča v kraju imenovanem Sodinca (in tudi Suha veja) na parceli 406/16 k. o. Spod. Breg, okraj Ptuj, ki leži jugovzhodno od graščine Turnišče, nalleteli na človeška okostja. J. Klemenc in J. Korošec sta l. 1947 površinsko pregledala to zemljišče in dobila posamezne podatke od posestnika Matijašiča. Tako je izjavil ta, da so našli do okupacije 7 skeletov, ki so ležali v gramozu komaj 50 do 70 cm globoko. Pri vsakem skeletu je bil baje tudi lonček, v mnogih primerih pa tudi nož. Drugih pridevkov se posestnik ni spominjal, vendar pa na te najdbe

Slika 1

niso pazili in so otroci raznašali vse, kar je bilo najdeno. Med okupacijo so tu nadalje kopali gramož, toda ker je posestniku Matijašiču bilo zemljišče odvzeto, ne ve, ali so bili odkriti novi grobovi. Korošec in Klemenc nista mogla odkriti nikakršnega elementa, po katerem bi bilo mogoče opredeliti grobove. Da pa je tu bilo grobišče, so pričali fragmenti človeških okostij (fragmenti kranija, mandibule in drugih kosti), ki so ležali razmetani po izkopanem delu gramoza. Koroščevo mnenje je bilo, da je bila tu manjša nekropola, ki se etnično brez izkopavanj

ne da opredeliti. Pač pa so morali biti skeleti zelo redko pokopani. Po legi grobišča in po opisu, ki ga je dal posestnik c najdeni keramiki, bi bilo pač mogoče, da je bila tu slovanska nekropola.

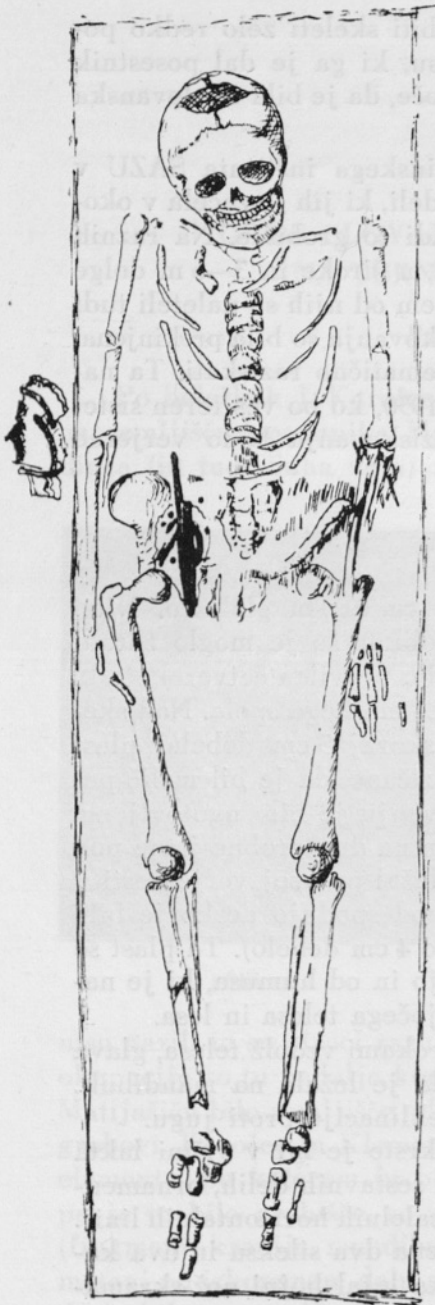
Sekcija za arheologijo Zgodovinskega inštituta SAZU v Ljubljani je leta 1949 med drugimi deli, ki jih je začela v okolici Ptuja in v Ptuju, sondirala tudi to grobišče. Na raznih mestih so izkopali 0,60 m globoke, 1 m široke in 3—6 m dolge jarke, ki so segali do gramoza. V enem od njih so našli tudi na skelet s pridevki. Nadaljnja raziskovanja so bila prekinjena, ker je bilo treba vse zemljišče sistematično raziskati. Ta naloga je bila sprejeta v plan za leto 1950, ko bo ves teren sistematično raziskan. Izsledki tega raziskovanja bodo verjetno zanimivi.

Opis groba

Grobna jama je bila vkopana ca. 0,80 m globoko. Njen spodnji del je ležal v gramozu. Kolikor se je moglo zaradi posipavanja gramoza ugotoviti, je bila pravilen četverkotnik. V njej je ležal dobro ohranjen skelet moškega spola. Nad skeletom je bila močnejša (ponekod skoraj 3 cm debela) plast pooglenelega lesa; s tem je bilo izpričano, da je bil mrlič pokrit z desko. Pri nadaljnjem odkrivanju je bilo ugotovljeno, da so bile deske tudi okoli skeleta in na dnu grobne jame pod njim, tako da je skelet ozir. mrlič ležal po vsej verjetnosti v nekakšni krsti. Dno grobne jame pod spodnjo desko je bilo pokrito s plastjo drobnega peska (do 4 cm debelo). Ta plast se je izrazito ločila od gramoza pod njo in od humusa, ki je nastal v sami grobni jami od razpadajočega telesa in lesa.

Mrlič je bil položen na hrbet z rokami vzdolž telesa, glava pa je bila nagnjena naprej, tako da je ležala na mandibuli. Smer je bila zahod—vzhod z 10° deklinacije proti jugu.

Na desni strani okostja zunaj krste je bil v višini lakta razbit lonček, toda ohranjen v vseh sestavnih delih, ornamentiran z valovnicami in skupinami paralelnih horizontalnih linij. Pri čiščenju sta bila v lončku najdena dva sileksa in dva kamenčka. V sami krsti je preko kolka ležal bojni nož-skramasax tako, da je bil ročaj pod rebri, vrh pa pod kolkom ob

Slika 2

nogah. Rezilo je bilo obrnjeno proti telesu. Poleg velikega bojnega noža je bil manjši nož, ta pa je bil že čisto razpadel. Na istem mestu je bilo tudi še fragmentirano kresilo, ki je razmera še dosti dobro ohranjeno. Okoli teh predmetov so bili v glavnem v višini, kjer je morala biti pasica, bronasti okrasni žeblički v ostankih že popolnoma razpadle kože. Na levi strani skeleta, v notranjosti krste, je bilo pod levim podlaktom okostje ptiča.

Kakor sem že omenila, je bila grobna jama izkopana v gramozu, zato danes ni bilo mogoče videti njene prave oblike; vendar pa je bila, kakor vse kaže, le pravilen četverkotnik. Večjega kamnja, kakršno včasih najdemo v posameznih grobovih ravno pri nas, ni bilo videti. Tudi pesek pod skeletom ne nudi nikakršne posebne opore. Edini pozitivni rezultat je pač ta, da je ležal skelet v krsti, to pa danes ni več redek primer v zgodnjih slovanskih grobovih. Nikakor pa to ni bila prava krsta, ker niso našli nobenega izmed žebeljev, s katerimi bi bile zbite deske krste. O žeblih sploh ni bilo prav nobenega sledu, po katerem bi smeli sklepati, da so nekdanj bili tukaj. Vendar pa deske okoli skeleta niso bile kar tako položene v grob; to nam dokazuje zopet

oblika pravilnega četverokotnika, v katerem smo jih našli. Če bi vsaj stranske deske ne bile na kakršen koli način med seboj povezane, bi se bile morale zaradi pritiska zemlje na vsak način premakniti. Podoben primer je znan tudi v grobu bojevnika na Praškem gradu, o katerem sodi Borkovský, da so bile deske povezane z lesnimi klini.¹ Ta hipoteza je dokaj verjetna, ker se na ta način lahko razloži tudi pravilna oblika lege desak. Borkovský pa domneva dalje, da pokrova ozir. gornje deske niso posebej pritrjevali, temveč so jo samo položili na okvir krste in obtežili z zemljo.

Opis pridevkov

Bojni nož smo našli na desni strani skeleta. Danes je fragmentiran in prelomljen na tri dele. Cel nož je dolg 21,4 cm, ročaj 6,6 cm, rezilo 14,8 cm, široko pa je rezilo 3,7 cm. Nož je

Slika 5

popolnoma zarjavel in ima prav malo ohranjenega jedra. Vendar je popolnoma ohranil svojo nekdanjo obliko, tako da se jasno razlikuje in tudi ostro loči ročaj od rezila. Hrbet noža je raven, a ostrina se zavija proti vrhu noža. Nož je bil v nožnici iz kože, od katere je ohranjenih več fragmentov. Na eni strani noža je na sredi ohranjen odtis dveh koščkov grobega platna, tkanega iz dokaj grobih niti. Ti odtisi so verjetno od pokojnikove obleke. Ročaj noža je bil izdelan iz lesa in so sledi ročaja tudi še ohranjene.

Kresilo je ležalo poleg bojnega noža. Danes je precej fragmentirano, toda v splošnem še dokaj dobro ohranjeno. Ohranjena dolžina je 6,0 cm. En kraj je samo neznatno frag-

¹ Borkovský, Hrob bojovnika z doby knížecí na Pražském hradě, 1 in sl. (p. o. iz Památky archeologicke 1939/46).

mentiran, drugega pa sploh ni. Odlomljen je tudi jeziček na notranji strani kresila, ki je bil verjetno trikoten. Kresilo spada v vrsto kresil z odprtimi in blago povitimi konci. Po vsej verjetnosti je bilo kresilo že fragmentirano, ko so ga položili v grob.

Skupaj z nožem in kresilom je bil tudi večji fragment razpadajoče železne pločevine (dolžina 11 cm, širina 0,70 do 1,80 cm). Ta pločevina je danes nekolikokrat prelomljena in ima obliko traku, ki se blago ločno zavija. Na njej se razločno vidita dve luknjici, ki sta bili verjetno potrebni za pritrjevanje. Vse kaže, da je bila ta pločevina okov na nožnici ali na

Slika 4

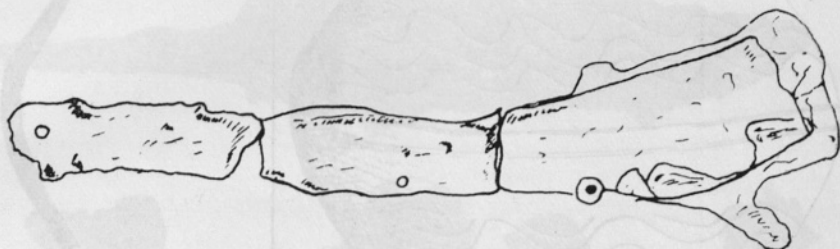
pasici. Pločevina je namreč zlepljena z ostanki kože in celo pritrjena z bronastim žebličem.

Poleg že omenjenega žebliča imamo še šest drugih žebličev, ki so deloma še pritrjeni v koži, deloma pa so prosti. Žebličji so docela patinirani in tudi fragmentirani. Le eden je ohranjen cel. Imajo kupolasto glavico, končujejo se pa z okroglo ploščico na koncu trna.

Na levi strani, kjer ni bilo nobenih drugih metalnih privdevkov, je bilo le okostje ptiča, goloba ali podobne ptice.

Zunaj krste je bil na desni strani razbit lonček podolgovate oblike. Ta lonček se razlikuje od lončkov, ki so bili doslej najdeni na področju Jugoslavije. Ustje je zelo široko, navzven upognjeno z navpično odrezanim robom. Vrat je zelo nizek in blago prehaja v rame, ki je zelo ozko. Spodnji del se od največje zaobljine naglo zožuje v zelo ozko dno. Na spodnji strani dno nima nikakšnega znaka. Lonček je izdelan iz slabo prečiščene zemlje, pomešane z veliko množino drobnega kremenca in sljude. Pečen je neenakomerno in je tudi neenotne barve, od temnosive do sivočrne. Izdelan je dokaj sumarno, tako da je celo nekoliko deformiran. Sumarnost izdelave se vidi po-

sebno na spodnjem delu lončka, ki je moral biti nekda, dokler je bil lonček še vlažen, nekoliko ožji, kakor je pa danes. Da bi bil lonček vsaj nekoliko stabilnejši, mu je lončar oblepil dno s plastjo gline, tako da se lonček prav ob dnu nekoliko širi. Izdelan je bil najprej prostoročno. Zato imamo sledove prstov in nohtov na notranji strani trebuha in ramena, na zunanji strani pa pod ustjem in na ramenu. Potlej je bil lonček dodelan na lončarskem kolesu z majhno rotacijsko hitrostjo. Znaki tega so: blagi potezi na zunanji strani vratu, vertikalno odrezano ustje, rahla, komaj zaznavna, z ustjem vzporedna vdolbina na notranji strani vratu in na samem ustju. Lončar-

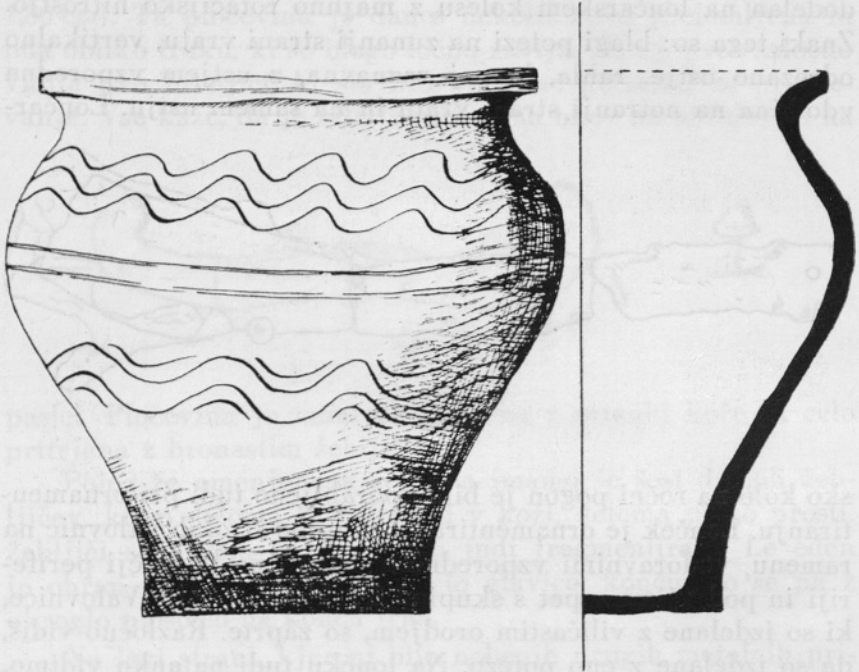
Slika 5

sko kolo na ročni pogon je bilo uporabljeno tudi pri ornamentiranju. Lonček je ornamentiran s skupino širokih valovnic na ramenu, vodoravnimi vzporednimi črtami na največji periferiji in pod njimi zopet s skupino širokih valovnic. Valovnice, ki so izdelane z viličastim orodjem, so zaprte. Razločno vidiš, da so izdelane z eno potezo. Na lončku tudi natanko vidimo, kje je lončar valovnico začel in kje jo je končal. Konca prehajata eden preko drugega.

Vsekakor je naš lonček zelo zanimiv in ga smemo šteti kot enega od najbolj značilnih predmetov v našem grobu. Podobnega primera tudi drugod nimamo in je za sedaj osamljen pojav. Nekaj skupnih lastnosti, kakor so široka usta, nizek vrat, čeprav ne tako izrazit kakor na našem, in zelo ozko bazo ima lonček, ki so ga našli v Lišnu—Starih Zamkih pri Brnu.² Vendar tistega lončka niso našli v grobu, temveč na gradišču v plasti žganine. Kakor misli Poulík, je bilo gradišče uničeno

² Archeologické rozhledy, 1949, str. 45 in sl. 23 (desno zgoraj).

pri požaru nekako ob koncu X. stoletja³. Na ta način bi tudi lonček morali postaviti v to periodo že zato, ker je bil v plasti žganine. Mislim pa, da so fragmenti lončka lahko prišli v dotik s požarom tudi če je bil lonček starejši. Zato ga ne moremo natanko datirati. Ker postavlja Poulík začetek gradišča po keszthelyjskih objektih v drugo polovico VIII. stoletja, je mogoče,

Slika 6

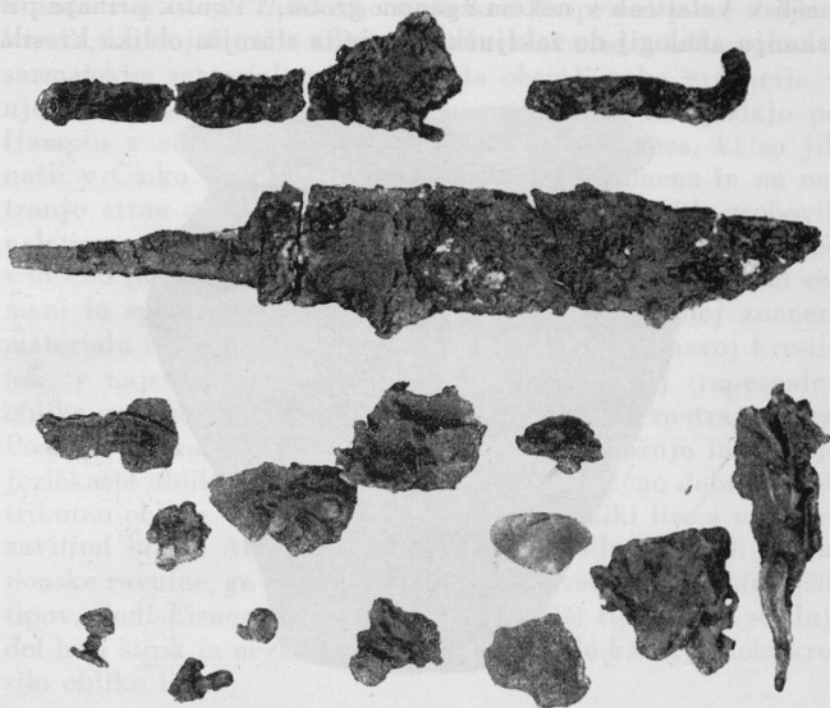
da je lonček tudi nekako iz te dobe in bi tako bil tudi časovno bližji lončku, ki smo ga našli pri nas na Turnišču.

V samem lončku sta se našla, kakor sem že omenila, dva ožgana rečna kamenčka in pa dva sileksa, ki po obliki nimata nobenih posebnosti. Zanimiva sta predvsem zato, ker sta najdena v lončku in ker predstavljata grobni inventar.

Silekse in tudi kresila so zelo pogostoma našli na slovanških nekropolah, čeprav jih do sedaj v večjem številu nismo

³ I. c. str. 50.

našli na ozemlju Jugoslavije. Najbolj pogosto jih najdemo v Panonski ravnini⁴. Na Češkem in Moravskem so v prvi vrsti v urnah upepeljenih mrličev⁵. Našli so jih pa tudi v skeletnih grobovih VIII. stoletja⁶. V Jugoslaviji so našli kresilo in silekse v istem grobu v Bijelem brdu,⁷ sama kresila pa tudi drugod.⁸

Slika 7

Polaganje sileksov v grob naj bi po Hampelu trajalo v Panonski ravnini celo do XIX. stoletja. Hampel misli tudi, da sta dve obliki starejši, dve pa mlajši. Med prvi bi spadali primeri z

⁴ Hampel I, str. 111—115.

⁵ Borkovský, Staroslovanská keramika ve Střední Evropě, 1940, 9 in sl. — Poulík, Staroslovanská Morava, str. 91 in sl.

⁶ Borkovský, Hrob bojovníka z doby knížeci na Pražském hradě, str. 9 in sl.

⁷ Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 55, 138.

⁸ Ptujski grad, Bohinjska Srednja vas, Slovenji Gradec, Ljubljana in večje število lokalitet izven Slovenije.

ostrejšimi retušami, ker so našli te v starejših grobovih, medtem ko bi druga dva tipa pripadala mlajšim grobovom in sta bila v rabi skoraj prav do današnjega časa.⁹

Kresilo, ki smo ga našli na Turnišču, predstavlja po obliki varianto starejšega tipa in je dokaj sorodno kresilu, ki so ga našli v Velaticah v nekem žganem grobu.¹⁰ Poulík prihaja pri iskanju analogij do zaključka, da je ta starejša oblika kresila

Slika 8

bila v rabi tudi že veliko poprej, celo že v predсловanski periodi. Njen prvi pojav bi mogli postaviti nekako v II. stoletje. Temu podobna kresila so našli v Sližanyh in jih pripisujejo germanskim narodom.¹¹ Podobna kresila so našli tudi v Nemčiji, pripadajo pa frankovskim planim grobiščem.¹² Poulík dalje opozarja na še neobjavljen grob, v katerem so prav tako našli kresilo, puščico in bojni nož — skramasax. Primerjajoč

⁹ Hampel I, str. 115.

¹⁰ Poulík, Staroslovenská Morava, 91 in sl.

¹¹ I. c. str. 91. — Červinka, Germane na Moravě (Anthropologia XIV, 1956), str. 117, sl. 12, št. 15.

gradivo iz tega groba (posebno skramasax) z nekaterimi najdbami v Švici, ki so datirane z denarjem, kakor tudi z nekaterimi iz Sedmograške, sklepa, da pripada tudi grob iz Velatic V. stoletju. Ne mislim zaradi tega datirati naše kresilo v tako zgodnjo periodo, omenjam pa to zato da pokažem, da je naše kresilo starejšega tipa. Ako naše kresilo primerjamo dalje s kresili, ki so jih našli v Panonski ravnini med t. i. Hamplovim sarmatskim materialom, vidimo, da obstoji neka gradacija v njegovi tipologiji. Podobna so n. pr. kresila, ki spadajo po Hamplu v starejša grobišča kakor n. pr. nekatera, ki so jih našli v Cziko. Vsa ta kresila imajo krajša ramena in na notranjo stran spiralno zavite konce. Šele v mlajših grobovih naletimo na kresila v obliki lire, kakor jih imenuje Hampel, z močno podaljšanim jezičkom na notranji strani, dolgimi rameni in spiralno navzven zavitimi konci. Po doslej znanem materialu in njegovem datiranju je utegnil biti razvoj kresila tak: v najstarejši obliki je bil srednji del bolj trapezoidne oblike, ramena kratka in konca več ali manj na znotraj zavita. Pozneje se trapezoidni srednji del vse bolj zožuje in postaja jezičkaste oblike, ramena pa se daljšajo. Končno dobi jeziček trikotno obliko, a ramena se zdaljšajo v obliki lire z navzven zavitimi konci. Ako primerjamo naše kresilo s kresili iz Panonske ravnine, ga smemo šteti prav tako med kresila starejših tipov. Tudi Eisner trdi, da je imel starejši tip kresila srednji del bolj širok in neznatno zavite konce. Šele kasneje dobi kresilo obliko lire.¹³

Bojni nož redko najdemo v slovanskih grobovih, čeprav nastopa v novejših najdbah vedno pogosteje. Izvir bojnega noža kakor tudi mnogih drugih objektov moramo iskati v pred-slovanskem obdobju. Nahajamo ga v frankovskih planih grobiščih,¹⁴ posebno pogosto pa v germanskih grobovih. V Panoniji je pogost v sarmatskih grobovih ter v času doselitve Madžarov.¹⁵ Med slovanskim materialom dobimo bojni nož-skramasax v skeletnih grobovih v Velaticah (v še neobjavlje-

¹² Poulík, *Storoslovanská Morava*, str. 92.

¹³ *Slavia antiqua* I, str. 382.

¹⁴ Dinklage, *Studien zur Frühgeschichte des deutschen Südostens* (Südostforschungen V, 1940), T. III, sl. 2.

¹⁵ Hampel, I, str. 95.

nem gradivu). Te grobove postavlja Poulík na konec V. in na začetek VI. stoletja.¹⁶ Dalje so ga našli v grobu bojavnika na Praškem gradu, ki je po Borkovskem iz konca VIII. stoletja. V köttläški kulturi mi je znan le v Micheldorfu.¹⁷ V belobrdski kulturi so doslej znani na Ptujskem gradu.¹⁸ Našli so jih pa prav tako tudi drugod, tako v Biskupiji v Dalmaciji, v Starem Městu na Moravskem itd. Iz vsega sledi, da nastopa bojni nož za sedaj sicer redko, toda v zelo dolgem razdobju. Zato je umestna Niederlova pripomba, da bojnega noža ne kaže uporabiti kot pomožno sredstvo pri dataciji groba ali pa keramike. Tega se drži sedaj tudi Poulík, a kljub temu skuša datirati na drugem mestu ravno s pomočjo bojnega noža grobove z deformiranimi glavami v Velaticah.¹⁹ Po njem nastopa skramasax najbolj zgodaj v drugi polovici V. in v začetku VI. stoletja. Tako se oklepa Petersenovega in Wernerjevega mnenja. Na vsak način utegne biti V. in VI. stoletje začetni datum za pojav skramasaxov, ako izpustimo bojne nože iz ilirske in latenske periode. Toda datiranje z njihovo pomočjo ni možno ne glede na obliko in ne glede na čas. Razen tega pa bojni nož brez spremljajočega gradiva v grobu ne dovoljuje niti etnične opredelitve.

Veliko pogostejši pridevek v slovanskih grobovih so ptičje kosti oz. okostje ptiča in kokoši. Čeprav nam ti pridevki ne pomagajo pri datiranju, so vendar zanimivi glede obreda in mišljenja Slovanov o posmrtnem življenju. Toda tudi časovno se dadó vsaj pri nas nekoliko omejiti. Namesto kokoši oz. ptiča imamo ponekod v grobu tudi jajce. Pri nas je znan tak primer v Glavičinah v Dalmaciji.²⁰ Schráníl postavlja nekatere take primere, kakor grobove v Jarohnovicah na Moravskem, v periodo knezov na Češkem. Ta perioda pa traja po njegovem nekako od IX. do XI. stoletja. Vsekakor so ti grobovi v Jarohnovicah po vsej priliki že iz IX. stoletja, ako niso še zgodnejši.

¹⁶ Poulík, *Staroslovanská Morava*, str. 95.

¹⁷ *Jahrbuch der C. C. III*, str. 220. — Korošec misli, da mogoče pripada celo keszthelyjski kulturi (Korošec, *Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu*, str. 100, opomba 175).

¹⁸ Korošec, *Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu*, str. 99 in sl.

¹⁹ Poulík, *Staroslovanská Morava*, str. 41 in 91.

²⁰ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1940, str. 18.

V tamkajšnjih grobovih so našli ptičja okostja ne glede na spol mrličev.²¹ Že po bogatih drugih darovih v orožju, nakitu in keramiki spadajo v čas pred pokristjanjenjem t. j. še v pogansko dobo. Res je, da se mnogi stari običaji obdrže vsaj nekaj časa tudi še kasneje. Vendar pa tega ne bi mogli trditi za naš primer. Poleg ptičev so Slovani radi dajali v grob tudi druge živali; o tem je obširneje pisal Niederle.²²

Po načinu pokopa in po vsej naravi pridevkov v grobu na Turnišču pri Ptuj smemo postaviti naš grob v razmeroma zelo zgodnjo dobo. Morda je za sedaj najstarejši grob, kar smo jih iz slovanske periode našli v Sloveniji. Imamo sicer dve nekropoli, ki jih moramo postaviti pred X. stoletje, vendar zanesljiva datacija zanju še ni možna. To je nekropola na Panorami v Ptuj,²³ druga pa v Ljubljani.²⁴ Ali pripadata ti nekropoli še avaro-slovanski, keszthelyjski periodi ali pa prehodnemu času, sedaj še ni mogoče ugotoviti. Gotovo je, da imata precej starejših elementov. V čas pred keszthelyjsko periodo pa ju nikakor ne bi mogla šteti. Temu bi nasprotovala že sama lega rok skeletov na Panorami, o kateri mislim, da je že pod krščanskim vplivom, čeprav spadajo grobovi še v pogansko dobo. Šele analogne nekropole, ki bodo odkrite, bodo omogočile tudi podrobnejšo časovno opredelitev teh malih nekropol. Takšen primer je za sedaj tudi grob na Turnišču. Pač pa imamo tukaj nekoliko več oprijemljivih točk. S tipološkega vidika sem že omenila, da spada kresilo med starejše tipe. Toda ta element sam po sebi še ne zadostuje. V grobu smo našli tudi majhne bronaste žebliče, ki so krasili pasico ali nožnico, ker so bili okoli bojnega noža še v ostankih kože. Taki žebliči pa nastopajo predvsem v avaro-slovanski kulturi. Na drugi strani imamo tudi še starejši način pokopa oz. rituala. Tu je lonček, tu je orožje, orodje, pa tudi ptica. Grob je še čisto poganski. Zanimivo pa je, da kljub vsemu bogastvu nismo našli nobenega kosa okova, ki bi nam omogočil nekoliko natančnejšo časovno opredelitev. Tako mi je za sedaj mogoče postaviti ta grob ali še v čisto keszthelyjsko periodo, t. j. v VIII. stoletje, ali pa na

²¹ Schráníl, *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, 1928, str. 292 in sl.

²² Niederle, *ŽS I*, str. 261 in sl.

²³ Arheološka poročila, Ljubljana 1950, str. 84 in sl.

²⁴ l. c. str. 22 in sl. — Podrobnejša obdelava še ni objavljena.

začetek IX. stoletja, t. j. v prehodno dobo. Bodoča izkopavanja bodo pokazala, kam v resnici spada ta grob. Vsekakor nahajamo v njem še dokaj keszthelyjskih elementov.

A WARRIOR'S GRAVE AT TURNIŠČE NEAR PTUJ

Summary

In 1949 while working at Ptuj and its surroundings the Archaeological Section was investigating the place called Suha veja near the castle of Turnišče in the surroundings of Ptuj. During the investigations an Ancient Slav male skeleton was discovered. Therefore systematic researches were put off to the year 1950.

The grave pit was dug into gravel about 80 cm deep. The skeleton itself was lying in a kind of an unnailed-up coffin. The boards had been entirely carbonized already yet they still formed a regular quadrangle. The coffin was covered with a board as well. The position of the corpse was the usual one — west-eastwards, with a slight declination southwards. On the right side of the skeleton outside the coffin a broken pot containing two silexes was found. Inside the coffin itself there were: on the right side at the height of the hip a battle knife-scramasax (21.4 cm long, the width of the blade being 5.7 cm), an entirely decayed smaller knife, a piece of a metal plate representing probably the iron work of the sheath, remains of leather, bronze ornamental nails, partly in leather yet, and a fragmentary tinder. On the left a bird's skeleton was discovered under the ulna. As to its shape the pot represents hitherto, an isolated phenomenon. There are some convergent points with the pot found at Líšeň — Staré Zámky near Brno.² It had been manufactured first by hand; later it was finished up on a potter's wheel with a small rotation power. The tinder represents an older form with a tongue its ends being but gently turned up. Analogous specimens are found in Germanic graves from earlier periods but also among the remnants on the Pannonian plain, and elsewhere. The battle knife is a typical weapon of Germanic people; yet now it has been found in Slav necropolises as well, especially in those of Slovenia.

Considering all its elements the grave of Turnišče might be assigned to the end of 8th or to the beginning of 9th centuries (richly furnished graves, especially by weapons, and the bird's skeleton). It is, however, impossible to define this grave more exactly: whether it belongs to the Keszthely period or to the transition between the Keszthely and the Bijelo Brdo cultures.

ANTROPOLOŠKI REZULTAT O OKOSTJU BOJEVNIKA S TURNIŠČA PRI PTUJU

Zl. Dolinar

Pred seboj imamo srednje dobro ohranjene kosti moškega okostja. Ohranilo se je dovolj delov lobanje, da je rekonstrukcija uspela, rekonstruirana je tudi medenica, ohranjena sta femurja, desni humerus, desna clavicula, drugih kosti pa samo odlomki. Za moški spol se ni bilo težko odločiti, ker so spol določujoči znaki prav dobro poudarjeni. Kostni svetlo rumenkastorjave in masivne. Hrapavine za narastišča in oprijemališča mišic (tuberositates) so izrazite.

Sklepamo, da je bil to človek krepke srednje velike do velike postave. Višino smo določili po dolžini femurjev in humera z Manouvrieovo tabelo in Pearsonovo formulo na 171 cm.

Lobanja

Vidne so zunanje oblike neurokranija in viscerokranija, manjkajo processusi spinosi in notranji deli viscerokranija, kar ni nujno potrebno za presojo oblik trdnih delov in nekdanjih mehkih delov individua. Lobanja je lepo oblikovana, obrazni del v lepem razmerju višine do širine. Isto nam potrjujejo številke, saj prištevamo (Kollmann) morfološki indeks obraza 92,1 med leptoprozopne obraze. Kljub ozkemu in visokemu obrazu je poudarjena tudi širina mandibule. Na prvi pogled zapazimo izredno močne nadočasne oboke, ki so v glabeli slabo prekinjeni. Zaradi tega ter zaradi mandibule in splošne robustnosti okostja mislimo na cromagnonski tip, znan že iz mlajšega paleolitika. To ni neutemeljeno, saj najdemo še v sedanjem človeštvu ostanke teh elementov tudi v Evropi.

Preseneča izredna debelina lobanjskih krovnih kosti, kar dokazujejo tudi meritve (glej dalje).

Sama mandibula je močna, visoka v symphisi, ima izvihane robove na angulusih, kar poveča spodnjo širino obraza. Obradek je močno izražen, posebno na spodnjem robu, sicer ploskovno ne zelo razsežen ter ima obliko visokega enakokrakega trikotnika. Ramusi mandibule so razmeroma nizki in ozki.

Maxilla je visoka, razmeroma ozka, apertura piriformis prav tako ozka, njena višina ni vidna, ker manjkajo ossa nasalia. Nos je bil ozek, primeren visokemu in ozkemu obrazu.

Orbite so razmeroma majhne, ne visoke in tudi ne posebno nizke (glej orbitalni indeks).

Čelo je poševno, primerno za moško lobanjo in za dejstvo, da so razviti nadočesni oboki.

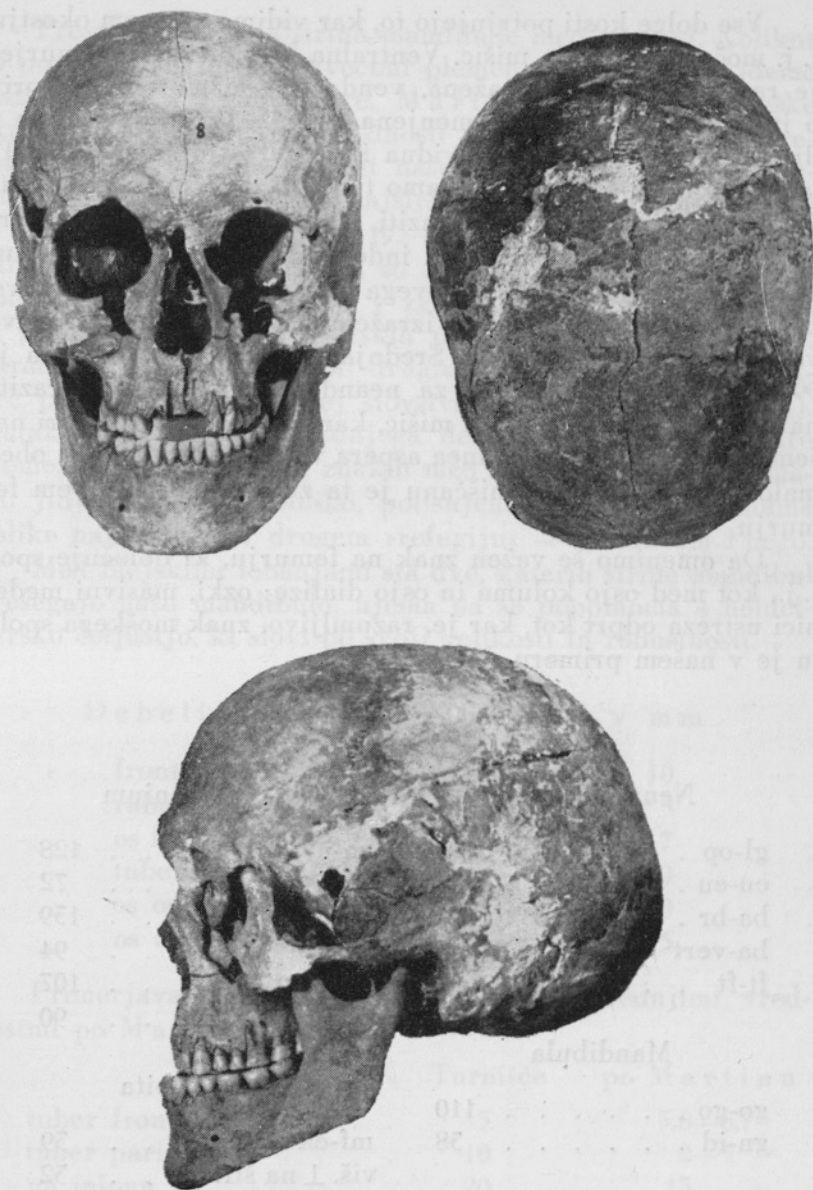
Norma verticalis je sfenoidne oblike. Celotna kontura je podaljšano klinasta in kaže daleč nazaj ležečo glavno maso parietalnega lobusa možgan in enakomerno oženje proti čelnemu lobusu. Tubera parietalia so izražena. Oblika pteriona se ne da opazovati. Ossa suturalia in os Incae manjkajo.

Zobje so močni, zdravi, zgornji vsi ohranjeni, razen treh incisivov, ki so po smrti izpadli iz alveol. Spodnji zobje kažejo zaprt lok in so zdravi, razen prvega desnega molara. Ta je okrnjen in se vidi na njem posledice vnetja na koreninskem vršičku. Zobne krone so od uporabe močno zbrušene. Vidi se plasti zobnega kamna.

Drugi deli okostja

Pelvis ne kaže kakih anomalij in posebnosti, razen, da je primer tipične krepke moške medenice z vsemi znaki moškega spola. Celotni obroč je majhen, stisnjen, aditus pelvis srčast in od strani stisnjen. Ožino povzroča v glavnem ozki sacrum, katerega dolžina in ukrivljenost se ne moreta opazovati, ker je slabo ohranjen. Ossa ilia stoje strmo, cristae ilicae so masivne, prav tako izrazite vse tuberositates, kar zopet priča o močnih mišicah.

Clavicula je močna, ima izrazite epifize in kaže precejšnjo ukrivljenost. Njena dolžina ni posebno velika.

Sl. 1. Lobanja bojevnikar iz Turnišča pri Ptuj. — The skull of the warrior from Turnišče near Ptuj.

Vse dolge kosti potrjujejo to, kar vidimo na vsem okostju, t. j. močna narastišča mišic. Ventralna krivina diafiz femurjev je razmeroma malo izražena, vendar še ne moremo govoriti o infantilnih femurjih. Omenjena krivina se pojavlja šele v drugem letu življenja individua in s starostjo še narašča. To lahko do neke mere upoštevamo tudi pri določevanju starosti.

Če hočemo številčno izraziti, koliko izstopa linea aspera na površino diafize, nam rabi index pilastrus. Za desni femur smo ga določili na 110,7, za levega 96,6. Višji indeks nam pove, da je linea aspera močnejše izražena. Pri sedanjem človeštvu variira med 100,0 in 122,2. Srednja vrednost neandertalca je 99,0 (Boule). Čeprav so za neandertalca značilna izrazita narastišča in oprijemališča mišic, kar poudarjamo tudi pri našem primeru, je vendar linea aspera v sredini diafize pri obeh malo izražena; pri Turniščanu je ta znak samo na levem femurju.

Da omenimo še važen znak na femurju, ki določuje spol, t. j., kot med osjo koluma in osjo diafize: ozki, masivni medenici ustrezajo odprt kot, kar je, razumljivo, znak moškega spola in je v našem primeru dobro izražen.

Mere lobanje v mm:

Neurocranium	Viscerocranium
gl-op 197	gn-n 128
eu-eu 148	n-pr 72
ba-br 142	zy-zy 159
ba-vert 146	zm-zm 94
ft-ft 97	fmt-fmt 107
	ba-pr 90

Mandibula

go-go 110
gn-id 58

Desna orbita

mf-ek 59
viš. \perp na šir. 52

Loki

eu-eu 250
gl-i 320

Obod

horiz. čez gl. 560

Preseneča izredna širina mandibule med gonioni. Kolikor to poznamo med sedaj živečimi plemeni in ljudstvi, najdemo redkokje tako visoke mere. Martin navaja tri človeške skupine, katerih srednje vrednosti mer širine mandibule presegajo ali dosegajo vrednost naše intergonialne širine. Srečamo se z Eskimi, ki imajo najširše mandibule, 131 mm, Jakuti 115 mm in Matakó 106 mm (95—115). Jakuti živijo danes v zahodni Sibiriji, pripotovali so z juga, menda iz altajskega območja. Preselili so se še v zgodovinski dobi (13. stoletje) in prišli zadnji izmed sibirskih plemen v sedanje bivališče. Zaradi tega kažejo nasproti drugim sibirskim ljudstvom največ posebnih znakov (glej slovstvo št. 1, II. del, stran 461). Matakó so prebivalci srednjega dela Južne Amerike, staro pleme, ki stoji po svojih znakih med mongolidi in belci; imamo jih za starinsko obliko, potisnjeno v pragozd; podobne oblike najdemo še v drugem »refugiju« — Tierra del Fuego.

Med blejskimi lobanjami sta dve, katerih širine mandibul presegajo našo mandibulo, ujema pa se popolnoma s heidelberško čeljustjo, ki slovi po svoji velikosti in robustnosti.

Debeline lobanjskih kosti v mm

frontale nad glabelo v sagitali . . .	10
tubera frontalia	5
os frontale desno od sagitale	7
tuber parietale	10
os occipitale na inionu	20
os occipitale v fossi cerebelaris . . .	5

Primerjava debelin lobanjskih kosti s srednjimi vrednostmi po Martinu (v mm):

	Turnišče	po Martinu
tuber front.	5	5,8—6,7
tuber pariet.	10	2—5
na inionu	20	15
fossa cereb.	5	1—1,8

Če sledimo meram od sprednjega dela lobanje proti zadnjemu, vidimo izredno večanje debeline kosti proti zatilju.

Frontale kaže podpovprečno številko, nasprotno pa occipitale prekorači daleč vsako srednjo mero odraslega moškega.

Primerjava najvažnejših mer

	dolžina	širina	višina	najm.	
				šir. čela	bigon.
Turnišče	197,0	148,0	142,0	97,0	110,0
Bled	185,5	141,0	152,5	96,5	100,5
T o l d t	186,5	140,5	155,6	97,9	—

	obod	lok	lok	šir.	viš.	šir.
	lobanje	sagit.	front.	nosu	orbite	orbite
Turnišče	560	520	250	25,0	52,2	59,0
Bled	519	515,7	229	25,7	52,0	40,2

Naša lobanja je v celoti večja od obeh serij. Višina nosu ni merljiva.

Indeksi lobanje

Lobanja je mezokrana (š/d indeks 75,2), ortokrana (v/d, ba-br/d 72,0), (oziroma v/d, ba-vert/d 74,1), metriokrana (v/š 96,0) in stenometopna s frontoparietalnim indeksom 65,4. Razmerje najmanjše širine čela in največje širine mandibule nam kaže eurimandibularno lobanjo z indeksom 113,5. Orbitalni indeks je 82,0 in spada med mezokonhne orbite.

Primerjava najvažnejših indeksov

	š/d	v/d	v/š	orb.	fronto- mand.	fronto- pariet.
Turnišče	75,2	72,0	96,0	82,0	113,5	65,4
Bled	75,7	71,5	95,9	79,2	104,0	68,6
Toldt	75,5	71,5	95,8	—	—	69,8

Ta primerjava nam pove, da je naša lobanja bolj eurimandibularna od blejskih, posebno se kaže večja višina lobanje in manjša širina čela tudi v razmerju do širine lobanje.

Še nekaj važnejših indeksov lobanje

morf. indeks obraza	92,1	horiz. obseg-viš.	25,3
zgornji obrazni . . .	51,1	fronto-orbit . . .	90,8
jugomalarni . . .	67,8	transverz. cran.-fac.	86,5
jugomandibularni	79,1	vertical. cranio-fac.	49,4
jugofrontalni . . .	69,9	longitud. cran.-fac.	45,6

Zgornji obrazni indeks znaša, kakor vidimo, 51,1; zneski 50,0—54,9 označujejo obraze, ki jim Martin pravi mesen (srednje obraze). Če pregledamo razpredelnico višine tega indeksa glede na razne človeške skupine na zemlji, se naša lobanja najbolj ujema z lobanjami Telengetov (Reicher) iz Srednje Azije. Po jugofrontalnem indeksu je podobnost z Eskimi in Ainu. Tudi frontoorbitalni indeks jo postavlja v bližino Eskimov. Po jugomandibularnem indeksu se naša lobanja zopet najbolj približuje Eskimom. Pomislimo, katera plemena smo tu omenili! Eskime in Ainu prištevamo k prastarim, obrobni ljudstvom, ki so ohranili mnogo starih znakov in ki jih ne moremo uvrstiti z gotovostjo v nobeno od treh velikih človeških podvrst. Prišli so eni kot drugi verjetno iz Centralne Azije, medtem ko Telengete še sedaj najdemo tam. Primerjali smo jih s starim Slovanom, katerega predniki so mogoče živeli v neposredni bližini starih centralnoazijskih ljudstev. Vsiljuje se nam misel, da so se ohranile kromanjonske oblike (ki so znane tudi iz najdišča Upper Cave Čoukoutjen) še iz dob, ko so vsa ta plemena živela v skupni domovini ter so bila bolj enotna po svojih morfoloških znakih. Po tem bi sklepali, da so na tu preiskanem okostju ohranjeni nekateri zelo stari znaki, značilni še danes za nekatera stara, obrobna ljudstva.

Kapaciteta lobanje je izredno velika. Izračunana po Welckerjevi tabeli, ki upošteva glavne zunanje mere neurokranija in njihova medsebojna razmerja, znaša 1625 cm³. Ker so lobanjske kosti izredno debele, puščajo možganom manjši lumen, kot ga predvideva Welcker v svoji formuli za izračunanje možganske kapacitete.

Določili smo prostornino lobanje še z direktnim polnjenjem s prosom, kar nam je dalo bolj realno številko 1580 cm³. Kapaciteta je velika, za to so kljub debelini kosti pričale mere lobanje. Vsekakor sodi prostornina med aristenkefalne

možganske kapacitete (Sarasin). Spodnjo mejo je določil na 1451 cm³, kar je obenem zgornja meja euenkefalnih kapacitet.

Od danes živečih ljudstev je še nekoliko podobnosti s Polinezijci (z možg. kap. 1500). Sorodnost vidimo še s starimi Bavarci (1505). Če sežemo še dalje nazaj, se ustavimo šele pri La Chapelle iz pleistocena. Znano je, da zadnje omenjeni po velikosti možgan prekaša modernega človeka.

Mere dolgih kosti in iz njih določena višina individua

Dolžina desnega femurja je 478 mm, levega 474 mm, desnega humera 545 mm. Tem dolžinam ustreza 172 cm visok mož, računano po Manouvrierovi tabeli.

Še natančnejša je Pearsonova metoda rekonstrukcije telesne višine iz dolgih kosti. Po njegovi formuli smo dobili 170,8 cm iz femurjev in 170,4 cm iz humera. Kot vidimo, se rezultati po Manouvriero in Pearsonu dosti dobro ujemajo, razlika je približno le 1,5 cm. Ljudi s to višino prištevamo med velike.

Starostna diagnoza se glasi maturus, in sicer mlajši maturus, recimo od 30—35 let.

ZAKLJUČEK

Opisani skelet je primer krepkega moškega okostja z lepo, veliko proporcionalno lobanjo. Po opisnih in merljivih znakih moremo lobanjo uvrstiti v kromanjonski tip, tip, ki ima svoj izvor v mlajši kameni dobi. Nekateri lobanjski indeksi so takšni, kot jih najdemo v sedanjem času le pri ljudstvih, ki jih ne moremo prav uvrstiti v nobeno sedanjo podvrsto in jih prištevamo, po njihovih morfoloških znakih k starim skupinam.

Okostje št. 8 je zanimivo zaradi svojih konservativnih znakov, kar pri okostju sedanjih ljudi redko dobimo, pri okostjih okrog IX. stoletja pa že pogosteje. Našli smo take elemente tudi med blejskimi okostji, v ptujskem materialu in po merljivih znakih sodeč jih najdemo lahko tudi v drugih grobiščih, česar pa mnogi avtorji niso upoštevali.

SUMMARY

The described skeleton is a specimen of a male skeleton with a fine big proportionate skull. As to its descriptive and measurable characters we may range the skull to the Cromagnon type, to the type originating from the earlier Stone Age. Some skull indices are such as are nowadays found solely in peoples that cannot be well ranged to any present subspecies, and that — according to their morphological characters — are ranged into old groups.

Skeleton No. 8 is interesting owing to its conservative characters which in skeletons of recent people are discovered but rarely; among the skeletons from 9th century they are more frequent. Such elements have been discovered among the skeletons of Bled as well, further in the material of Ptuj, and — judging by measurable characters — they might be found in other burying places, too, which has not been taken into consideration by many authors.

SLOVSTVO

1. Biasutti: Razze e popoli della terra. Torino 1941.
2. Eickstedt, E.: Die Forschung am Menschen, 4. del, Stuttgart 1938.
5. Frankenberger, Z.: Anthropologie starého Slovenska, Bratislava 1955.
4. Hrdlička, A.: Eskimo in general. Washington 1942.
5. Martin, R.: Lehrbuch der Anthropologie. Jena 1928.
6. Saller, K.: Leitfaden der Anthropologie. Berlin 1950.
7. Škerlj, Dolinar: Staroslovanska okostja z Bleda. Akademija znanosti in umetnosti, I. razred, Dela 2, Ljubljana 1950.

DANAŠNJI PROBLEMI EVOLUCIJE ČLOVEKA

B. Škerlj

V tem kratkem pregledu o današnjem stanju problematike evolucije človeka ne morem popisati posameznih najdenin podrobno, temveč moram opozoriti na to, kar je bilo o njih pri nas po vojni že objavljeno.¹ O naravnem izvoru človeka danes ne dvomi več noben strokovnjak. Odveč bi bilo tu naštevati anatomske in fiziološke dokaze, ki so, kakor mislim, vsesplošno znani in ki jih tudi nihče, ki dejstva lahko stvarno presoja, ne izpodbija. Problematika se suče danes samo okoli načina evolucije, okoli vprašanja, kako se je utegnil razvijati človek od davnih mladoterciarnih dob do danes. Za gotovo lahko danes sodimo, da se je evolucija v dvonožca in človeka začela že vsaj v pliocenu, ako ne celo v miocenu, da je ta evolucija trajala mnogo dlje, kakor so mislili še pred četrst stoletja, t. j. morda deset do dvanajst milijonov let.

Do leta 1952 je imel v antropologiji veljavo nazor o enolinijski evoluciji človeka iz hipotetičnega prednika preko pitekanropa in neandertalca do današnje oblike. Ta nazor sta od najvidnejših antropologov branila zlasti Hrdlička² in Weinert.³ Toda Boule⁴ je že tedaj, ko so v Čoukou-

¹ Škerlj, B.: Izvor in razvoj človeka. SKZ, Ljubljana 1947. — Splošna antropologija. DZS, Ljubljana 1948. — Razvoj človeka (Antropogeneza). DZS, Ljubljana 1950.

Polenec, A.: Razvoj živega sveta. DZS, Ljubljana 1947.

Razni članki in poročila v X.—XIII. letniku »Proteusa« itd.

² Hrdlička, A.: O původu a vývoji lidstva i budoucnosti lidstva. Praha 1924. — The Neanderthal Phase of Man. The Huxley Memorial Lecture for 1927. (Royal Anthropological Institute, London.)

³ Weinert, H.: Ursprung der Menschheit. Stuttgart 1952. — Entstehung der Menschenrassen. Stuttgart 1958.

⁴ Boule, M.: Le Sinantropé. L'Anthropologie 48, Paris 1957.

tjenu odkrili ožgane in umetno razklane kosti sinantropa [*Homo (Pithecanthropus) pekinensis*] in ko se je uveljavljala domneva, da je bil sinantrop kanibal, postavil nasprotno mnenje, češ da je sinantrop postal žrtev više razvitega sodobnega lovca-človeka. Weinert je prepričeval svet s svojo šimpanzno teorijo, češ da izvira človek iz šimpanzu in njemu skupne praoblike. Tedaj problem avstralopitecinov še ni bil aktualen, ker je bil takrat znan le en primerek, mla-doletni *Australopithecus africanus* Dart, ki res ni dovoljeval daljnosežnih sklepov in je povzročal le nesoglasja, ali je bolj gorili ali šimpanzu podoben mladič; redkokd pa je mislil na možnega neposrednega prednika človeka.⁵ Seveda so tudi te-daj že bile znane nekatere najdenine, ki jih ni bilo možno uvrstiti v to evolucijsko »teorijo«, kakor Olmo, Clichy, Fox-hall, Galley Hill in *Eoanthropus*.⁶ Toda to mnogih znamenitih antropologov ni motilo, češ da te najdenine zaradi negotove starosti ali dvomljive rekonstrukcije ničesar ne dokazujejo.

V letih 1932/35 se je začel spor ob Leakeyevih najdbah iz Kanama in Kanjere, ko je bilo objavljeno, da so našli ostanke človeka z razvitim obradkom in visoko obokano lo-banjo brez nadočesnih obokov v staropleistocenskih plasteh Vzhodne Afrike. Leakey (in njegovi zagovorniki) so za-časno izgubili bitko. Na eni strani je triumfiral reakcija, češ, Leakeyevе najdbe dokazujejo, da se človek »vendar ni razvil iz opice«, na drugi strani je triumfiral v znanstvenem svetu nazor, da se je človek razvil popolnoma v skladu z vla-dajočo teorijo, češ da so Leakeyevе najdbe napačno da-tirane. Malo nas je bilo tedaj, ki smo zagovarjali Leakeya in videli rešitev problema v premaknitvi izhodne točke daleč nazaj v pliocen ali celo v miocen, trdno opiraje se na dokazani naravni izvor človeka, zlasti na gotovo nepobitni dokaz krv-nega sorodstva človeka z gorilo, šimpanzom in orangutanom.⁷

⁵ Abel, W.: Kritische Untersuchungen über *Australopithecus africanus* Dart. Morph. Jahrb. 15, Leipzig 1931.

⁶ Boule, M.: Les hommes fossiles. (I. ed.) Paris 1925.

⁷ Leakey, L. S. B.: The Stone Age Races of Kenya. London 1935.

Boswell, P. G. H.: Human Remains from Kanam and Kanjera, Kenya Colony. Nature, 9. III. 1935.

Skerlj, B.: *Homo kanamensis*. Proteus 3, Ljubljana 1936.

Najnovejša odkritja — kakor se zdi — potrjujejo vendarle prvotno datacijo teh najdenin, da sodijo namreč v stari pleistocen; in tudi Hooton je že l. 1946 menil, da bo Leakeyeva sodba obveljala.⁸ Oakleyev fluorski test tu ni bil uporaben (prim. op. 12!).

Leto 1955 je prineslo novo znamenito najdbo Swanscombe,⁹ ostanke visoko obokane lobanje iz ašelskih kulturnih plasti, torej iz druge medledene dobe, v kateri bi smeli in mogli (po tedaj prevladujoči teoriji) pričakovati le neandertalca ali pitekantropa. Toda — tudi to najdbo so izpodbijali, češ da ena temenica in zatilnica ničesar ne dokazujeta. Nekateri so se pač spomnili Galley Hilla (odkritega že 1888) in eoantropa (odkritega tik pred prvo svetovno vojno), ker so bile lobanjske kosti iz Swanscomba prav tako nenavadno debele in podobno oblikovane. Toda na splošno je še vedno obveljala teza o pitekantropu in neandertalcu kot neposrednem predniku sedanjega človeka. Toda fluorski test ne nasprotuje temu, da bi ta lobanja v resnici bila iz druge medledene dobe (prim. op. 12!).

Šele leto 1947 je prineslo novo najdbo, ki je spor — vsaj za večji del strokovnjakov — rešila v tem smislu, da je bil pravi človek vendarle sodobnik neandertalca in celo starejši od njega: Fontéchevade (Charente).¹⁰ Ostanke dveh lobanj brez neandertalskih znakov so našli tik pred jamo pod debelo plastjo sige, pod mustjersko kulturo, ki jo — na splošno — še danes pripisujejo zlasti neandertalcu, dasi moramo vzeti tudi to *cum grano salis*. Gotovo je, da je ta — recimo vsaj — ne-neandertalec, ki kaže skoraj vse znake sodobnega človeka, doslej najstarejši človek v Franciji, starejši od vseh v Franciji in sploh na zapadu v razmeroma velikem številu najdenih neandertalcev. Tej visoki starosti ne nasprotuje niti Oakley-

⁸ Hooton, E. A.: Up from the Ape. New York 1946.

Broom, R.: Finding the Missing Link. London 1950.

⁹ Oakley, K. P. und G. M. Morant: Ein Menschenschädel altpaläolithischen Alters von Swanscombe, Kent. Quartär 2, Berlin 1939.

¹⁰ Hallam Movius, L.: Tayacian Man from the Cave of Fontéchevade (Charente). Am. Athrop. 50, Nr. 2, 1948.

Garrod, D.: New Light on man's Remote Ancestry. Ill. London News, June 1949, p. 782/3.

ye v a fluorska reakcija (določitev količine fluora, ki nadomešča kalcij v kosteh).¹¹ Tudi ti lobanji sta imeli izredno debele kosti in popolnejša od njiju spet spominja na swanskombsko in na eoantropa.

Prav v zadnjih letih — torej že po drugi svetovni vojni — pa so ponovno revidirali najdbi Galley Hill in *Eoanthropus*.¹² Za Galley Hill danes sodijo, da je vendar mlajši in da je ležal v sekundarnem ležišču. Za eoantropa trdi Oakley, da je po kemični preiskavi na odstotek fluora v kosteh znatno mlajši, namreč da ga je za enkrat uvrstiti pač v Riss-Würmien, medtem ko so mu prej pripisali starost vsaj 500 000 let. O pravilnosti metode same ni mogoče dvomiti. Oakley je z njo tudi dokazal, da kažeta čeljust in lobanja enako starost in da sodita verjetno skupaj, o čemur so nekateri še vedno dvomili. Seveda omenja tudi meje možnosti nove metode; vedno je treba upoštevati tudi najdiščne okolnosti, ki pa prav pri eoantropu niso jasne. Če ima Oakley prav, bi to pomenilo, da je živela ob koncu ledene dobe v Zapadni Evropi oblika človeka s šimpanzoidno mandibulo, da je ta oblika očitno sodobna s pravim človekom n. pr. orinjaške in kromanjonske oblike, pa seveda tudi — prej — z neandertalcem. Tu se odpira nov prezanimiv problem.

Problem evolucije človeka se pa je kompliciral tudi z najdbami v Vzhodni Aziji, kjer sta v zadnjih letih posebno uspešno izkopavala Weidenreich v Čoukoutjenu in v Koe-

¹¹ Weiner, J. S.: Physical Anthropology at the Fifth International Anatomical Congress, Oxford, July 1950. (Report.) *Man* 50, 257, Nov. 1950.

Trotter, M.: The International Anatomical Congress, Oxford, July 24—28, 1950. Yearbook of Phys. Anthropol. 1949, Viking Fund, New York 1950.

¹² Oakley, K. P.: Testing the Antiquity of the Piltdown Skull. III. London News, Dec. 1949, p. 908.

Oakley, K. P. and M. F. Ashley Montagu: A Reconsideration of the Galley Hill Skeleton. Bull. Brit. Mus. (Nat. Hist.) Geol. I. No. 2, London 1949.

Oakley, K. P.: Relative Dating of the Piltdown Skull. The Advancement of Science, Vol. VI, No. 24, 1950.

Oakley, K. P. and C. R. Hoskins: New Evidence on the Antiquity of Piltdown Man.

Oakley, K. P.: The Fluorine-Dating Method. Yearbook (Viking Fund) 1949, New York 1950.

nigswald na Javi.¹³ Ne glede na številne primere pitekanropa v Čoukoutjenu je Weidenreich odkril v više ležči jami (Upper Cave) tudi tri lobanje modernega paleolitkega človeka, od katerih je ena moška in dve ženski, tako različnih tipov, da se kar čudimo, kako jih je mogel najti na istem mestu; od žensk spominja ena na eskimske, druga na melanezijske lobanje, medtem ko kaže moški (po Weidenreichu) nekaj znakov sodobnih kitajskih lobanj. Wei-

Sl. 1. Lobanje iz »Zgornje jame« (Upper Cave) v Čoukoutjenu. A moška, B in C ženski (C »eskimskega tipa«). — The three skulls from "Upper Cave" of Choukoutien. Po F. Weidenreichu, Apes, Giants, and Man, l. c.

denreich je tako — in še bolj s tem, da zagovarja »kitajske« znake celo na sinantropu! — postal avtor (ali vsaj soavtor) t. im. policentrične teorije (bolje hipoteze), po kateri naj bi se razvil sodobni Kitajec iz sinantropa, Avstralec iz pitekanropa (preko Wadjaka in Cohune), črnc pa iz neandertalca iz Broken Hilla v Južni Afriki. O tej hipotezi bomo kasneje še govorili, ker je sedanje stanje najdb sprožilo podobne nazore tudi pri Vallouisu ob najdbi iz Fontéchevada.

Na Javi so odkrili med drugo svetovno vojno in tik pred njo mnoge zanimive primerke naših davnih prednikov v širšem pomenu besede. Ne glede na nove primerke pitekanropov naj tu omenim zlasti megantropa in gigantopiteka. Me-

¹³ Weidenreich, F.: Six Lectures on Sinanthropus pekinensis and Related Problems. Bul. Geol. Soc. China, 19, 1939. — Apes, Giants, and Man. Chicago 1946.

ganthropus palaeojavanicus je po v. Koenigswaldu in Weidenreichu velikanska oblika pitekantropa, približne velikosti kot današnja gorila, ki — kakor znano — po svoji telesnosti zelo prekaša človeka. *Gigantopithecus blacki* (v. Koenigswald) je znan le po treh meljakih, in to ne izkopanih, temveč najdenih v raznih južnokitajskih drogerijah, kjer zbirajo in prodajajo »zmajeve« zobe kot zdravilne amulete. Ne-sporno je, da kažejo ti zobje močno človeške znake, zato meni Weidenreich, da bi se moral njih nekdanji lastnik imenovati *Gigantanthropus*. Vsekakor je morala biti opica (ali človek?), ki jih je imela, skoraj dvakrat večja od današnje gorile in Weidenreich sodi, da so bili med našimi predniki pravi velikani, na katere se je ohranil spomin v mnogih bajkah. Toda večina antropologov in anatomov je previdnejša in zaradi teh zob še ne dela tako daljnosežnih sklepov.¹⁴ Ashton in Zuckerman zavračata Weidenreichovo mnenje, da bi bili zobje človeški, tako po svoji velikosti kakor po obliki, ki da se — razen dolžine — značilno ne razlikuje od ustreznih zob moškega gorile.¹⁵ Sicer pa velja v biologiji splošno pravilo, da so velikani specializirane, končne oblike, ne pa začetne. Tudi tu se je torej odprl nov problem, ki se bo dal rešiti le z novimi najdbami. Nihče ne zanika velikanskih zaslug in velikega znanja Weidenreicha, ki je 1949 umrl, toda tu je v svojih sklepih vendar zašel predaleč.

Kar zadeva starost javanskih najdb, sodijo danes geologi, da so pitekantropi živeli nekako v začetku druge medledene dobe.¹⁶ Ugotoviti starost plasti je na Javi zaradi vulkanskega terena zelo težavno. Trenutno pa so se, kakor je videti, strokovnjaki vendar zedinili, da so javanske najdbe nekaj sta-

¹⁴ Hooton, E. A.: gl. op. (8)!

Le Gros Clark, W. E.: Early Man and Apes in the Far East. Nature Vol. 158, Nr. 4015, 1946. — History of the Primates. London 1949.

¹⁵ Ashton, E. H. and S. Zuckerman: Some Quantitative Dental Characters of Fossil Anthropoids. Philos. Transact., Ser. B. Nr. 617, Vol. 254, London-New York 1950.

¹⁶ Movius, Hallam L.: Early and Pleistocene Stratigraphy in Southern and Eastern Asia. Pap. Peabody Mus. XIX, Cambridge, Mas., 1944. — Zur Archäologie des Unteren Paläolithikums in Südasien und im Fernen Osten. Mitt. Wr. Anthr. Ges. 80, Nr. 1—2, 1950.

rejše od Čoukoutjena. Še starejše utegnejo biti oblike megantropa in problematičnega gigantopiteka.

Mnogo novega je v zadnjih 10 do 15 letih prinesla Južna Afrika, zlasti po zaslugi R. Brooma,¹⁷ neumornega terenkega raziskovalca, ki je l. 1946 slavil že svojo 80-letnico! Od leta 1936 odkriva vedno nove važne najdenine, ki sodijo v oblike, katere danes združujemo v subfamilijo *Australopithecinae*; ta obsega (vsaj začasno) rodove *Australopithecus*, *Plesianthropus* in *Paranthropus*. Tu ne bom ponavljal posamezne opise, važno je to, da gre v tej subfamiliji za oblike, ki so nedvomno hodile pokonci, a so imele le majhno lobanjsko kapaciteto, ženske nekako med 450 do 600 cm³, moški pa menda 550 do 750 cm³. Višina je ustrezala približno današnjim pigmejcem. Na pokončno hojo sklepamo lahko tako iz lege zatilne rupe kakor iz delov posameznih kosti, n. pr. komolčnega sklepa, kolenskega dela stegenice, talusa, zlasti pa medenice itd. Lobanja iz Makapansgata, ki jo je 1948 odkril zopet R. Dart,¹⁸ je imela *os Incae*, ki ga ne najdemo na antropomorf-

¹⁷ Eiseley, L. C.: Early Man in South and East Africa. Am. Anthropol., 50, Nr. 1, 1949.

Broom, R.: The Ape-Man. Scient. American, Nov. 1949. — The Most Perfect Prehuman Skull Ever Found. Ill. London News, 210, Nr. 5639, 1947. — Scient. American, Febr. 1950 (Report).

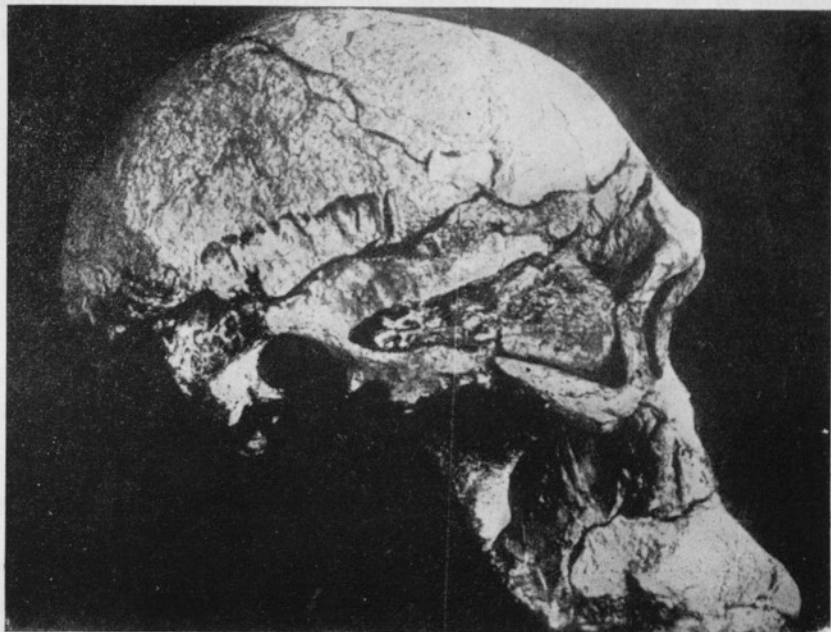
Broom, R., and J. T. Robinson: Further Remains of the Sterkfontein Ape-Man, Plesianthropus. Nature Nr. 4065, Vol. 160, 1947. — Photographs of Some Recently Discovered Specimens of Australopithecinae. Yearbook (Viking Fund) 1949, New York 1950. — The Lower End of the Femur of Plesianthropus. Ann. Transvaal Mus. XXI, 2, 1949. (Repr. in Yearbook, Viking Fund, 1950.)

Robinson, J. T.: Some Observations on the Systematic Position of the Australopithecinae. Yearbook (Viking Fund) 1949, New York 1950.

Le Gros Clark, W. E.: Significance of the Australopithecinae. Nature Vol. 157, Nr. 4000, 1946. — The Pan African Congress of Prehistory. Nature Vol. 159, Nr. 4053, 1947. — A New Light on Man's Early History. Picture Post 36, 1947. — History of the Primates. London 1949. — New Palaeontological Evidence Bearing on the Evolution of the Hominoidea. Quart. Journ. Geol. Soc., Vol. CV, 2, 1949. (Repr. in the Yearbook, Viking Fund 1949, New York 1950.) — Barbour, G. B.: Ape or Man? An Incomplete Chapter of Human Ancestry from South Africa. Ohio Journ. of Science, Vol. 49, No. 4, 1949. (Repr. in the Yearbook, Viking Fund, 1949, New York 1950.)

¹⁸ Dart, R.: The Australopithecus of Makapansgate. Man 48, 164, London 1948.

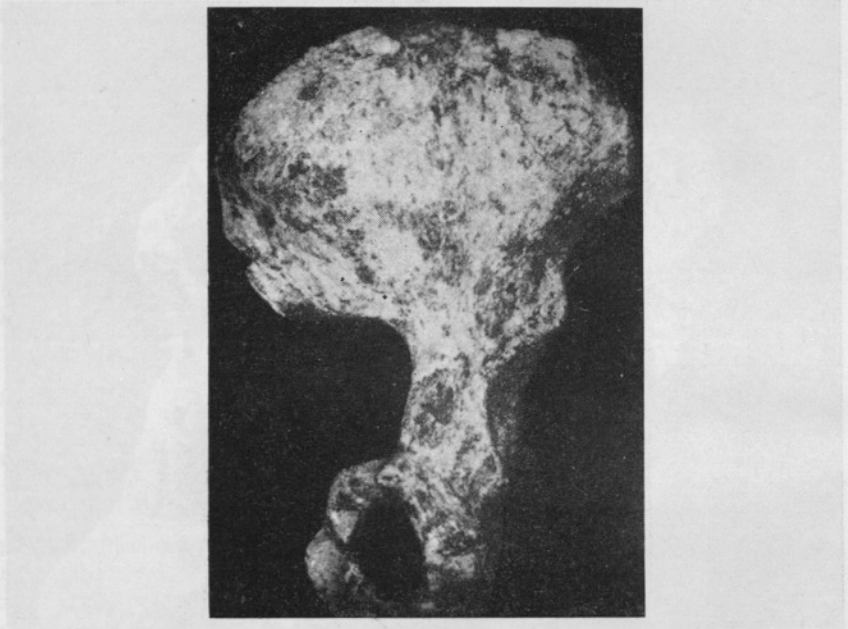
nih lobanjah, pač pa na človeških. D a r t je imenoval ta primerek *Australopithecus prometheus* zato, ker je našel sledove, ki so ga prepričali, da je ta avstralopitecin že uporabljal ogenj, dasi B r o o m o tem dvomi. B r o o m sodi po palcu, da je *Australopithecus* že uporabljal prava (t. j. izdelana) orodja. Gotovo je, da je uporabljal kamen ali kost (pa tudi krepelca) kot slučajna, dobrodošla orodja (orodja »ad hoc«), kakor to

Sl. 2. Plesianthropus transvaalensis Broom (Sterkfontein No. 5). Po R. Broomu in J. T. Robinsonu, Yearbook of Physical Anthropology 149 (Viking Fund), New York 1950.

delajo tudi višje opice; kajti lobanje majhnih pavijanov, ki so jih našli pri ostankih avstralopitecinov, so bile vse na isti način razbite (preluknjane), in sicer na levi strani; tako je videti, da je udarila desna roka napadalca. Ni dvoma, da so avstralopitecini prešli tudi že na mesno hrano, kar je za evolucijo primata v človeka bistveno važno. Na drugi strani poudarjajo nekateri avtorji (K e r n in S t r a u s za femur,

Ashton in Zuckerman za zobe,¹⁹ da *Australopithecinae* ne kažejo jasnih znakov, da bi jih smeli uvrstiti med *Hominidae*, kakor že predlaga Le Gros Clark. Femur, pa tudi odlomek humera po njih ne dopuščata sklepa na pokončno hojo. Toda medenica nam jo odločno potrjuje. In zobje se po svojih merah ujemajo z zobmi današnjih antropoidov (vštevši orangutana). Vendar Le Gros Clark prepričljivo

Sl. 3. *Plesianthropus transvaalensis* Broom: Medenica. — Innominate bone. Po R. Broomu in J. T. Robinsonu, *Yearbook of Physical Anthropology* 1949 (Viking Fund), New York 1950.

ugovarja, da mere ne morejo ovreči morfoloških podobnosti.²⁰ Vse to tudi ne nasprotuje zelo centralni poziciji avstralopitecinov v rodovniku hominidov, kajti *Australopithecinae* so nedvomno zelo generalizirana oblika, mnogo bolj od katerega

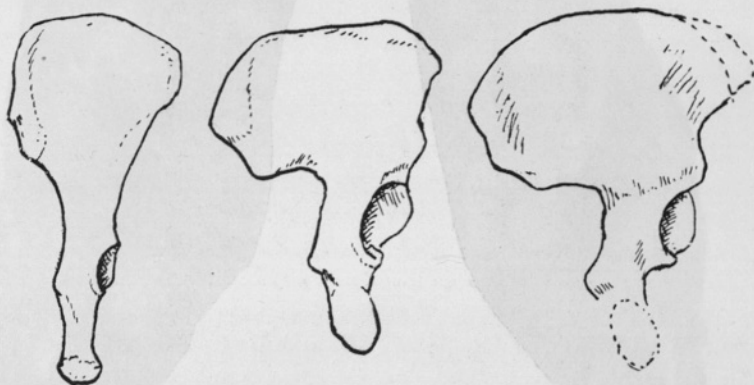
¹⁹ Sauter, Marc R.: Les australopithécidés sud-africains. *Arch. des Sciences* 5, Geneve.

Ashton, E. H., and S. Zuckerman: gl. op. 15!

²⁰ Kontraverza Le Gros Clark vs. Zuckerman, *Man* 51, 57, 58, 60, 61, 1951.

koli danes živečega antropomorfa, pa tudi bolj od pitekanthropov!

Naj bo že v podrobnostih karkoli še nejasno, gotovo je, da so *Australopithecinae* (ki jih poznamo danes po približno 50 primerkih) sijajno potrdilo že več kakor sto let stare teoretične zahteve, da je bila rešitev problema evolucije opice v človeka v vzravnavnosti. Šele dvonožno bitje, ki je imelo od lokomocije stalno oproščene sprednje končine, se je moglo razviti v bitje z više razvitimi možgani in rokami, ki so spo-

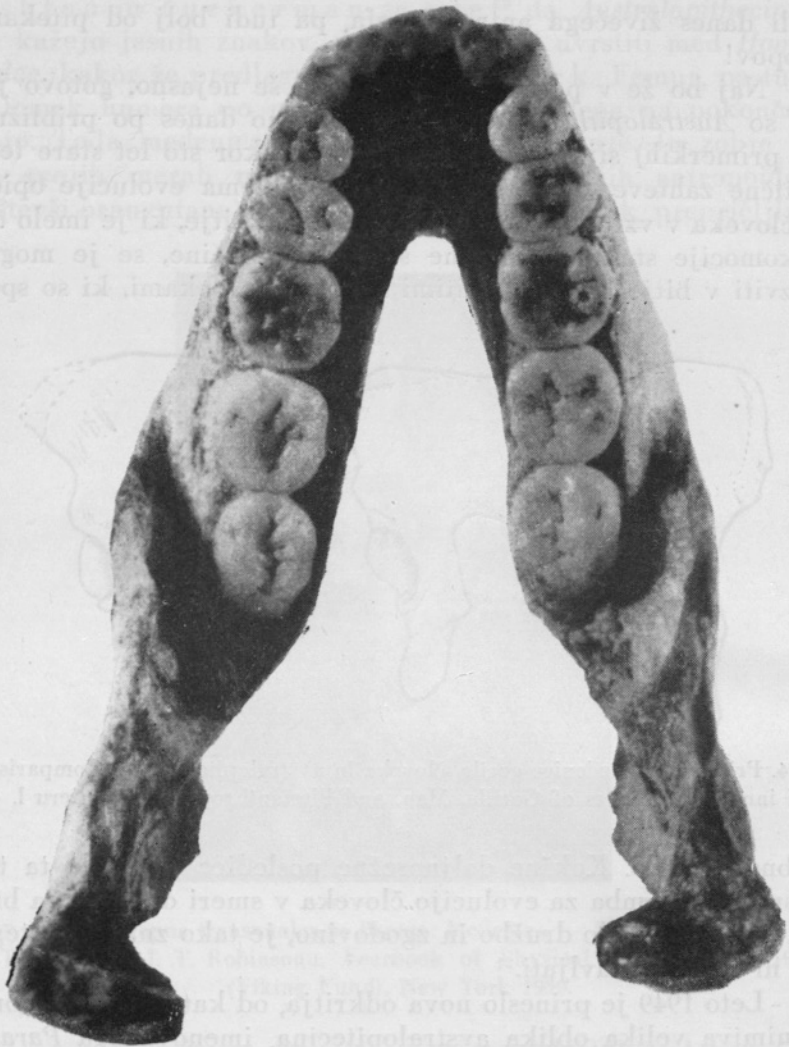
Sl. 4. Primerjava medenice gorile, človeka in avstralopitecina. — Comparison of innominate bones of Gorilla, Man, and Plesianthropus. Po Sauteru l. c.

sobne za delo. Kakšne daljnosežne posledice je imela ta telesna sprememba za evolucijo človeka v smeri do edinega bitja, ki je ustvarilo družbo in zgodovino, je tako znano, da tega tu ni treba ponavljati.²¹

Leto 1949 je prineslo nova odkritja, od katerih je posebno zanimiva velika oblika avstralopitecina, imenovanega *Paranthropus crassidens*, ki po velikosti ustreza približno megantropu z Jave in torej morda nekako današnji gorili (?). Toda njegova mandibula, ki ima pa Broomu celo rudimentaren obradek,²² ni opičja in zobje še manj, dasi so zlasti molari

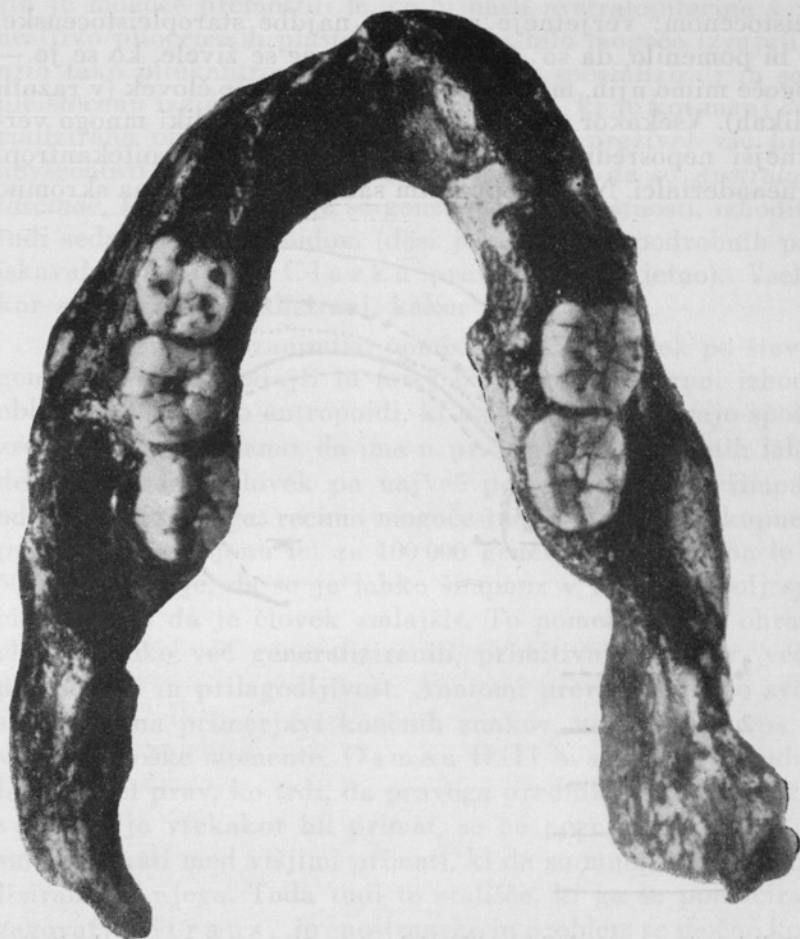
²¹ Škerlj, B.: Dvonožec. Proteus XI, Ljubljana 1947.

²² Broom, R.: Jaw of the Ape-Man *Paranthropus crassidens*. Nature, Vol. 163, 905, 1949. Cf. Yearbook Phys. Anthropol. 1949 (Viking Fund). New York 1950. (Rep. Charles I. Shade: Publications in Physical Anthropology 1949.)

Sl. 5. *Paranthropus crassidens* Broom: Spodnja čeljustnica. — Mandible. Po R. Broomu in J. T. Robinsonu, Yearbook of Physical Anthropology 1949 (Viking Fund), New York 1950.

izredno veliki. Lobanja približno sedemletnega mladiča te vrste je velika nekako kakor pitekantropova in bi torej moral imeti odrasli primerek nekako 850 ccm možganske prostornine. Razen tega so v Južni Afriki našli še spodnjo čeljustnico, o

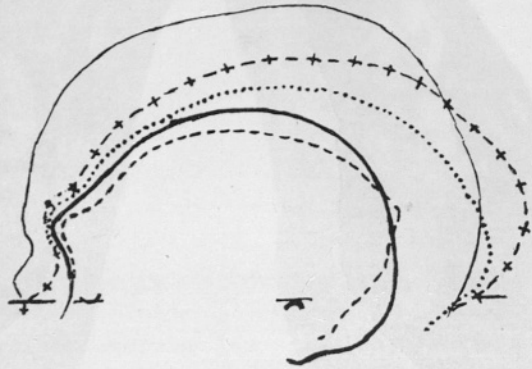
Sl. 6. *Telanthropus capensis* Broom and Robinson: Spodnja čeljustnica. — Mandible. Po R. Broomu in J. T. Robinsonu, Yearbook of Physical Anthropology 1949 (Viking Fund), New York 1950.

kateri sodita Broom in Robinson, da je pripadala kakšnemu vmesnemu členu med avstralopiteki in človekom; zaenkrat nosi ime *Telanthropus capensis*.²³

Starost vseh teh južnoafriških najdb še vedno ni natanko določljiva; sodijo, da je nekako na meji med pliocenom in

²³ Broom, R., and J. T. Robinson: Man and Ape-Man. Ill. London News, 10. nov. 1949. — A New Type of Fossil Man. Nature, Vol. 164, p. 322/3, 1949.

pleistocenom; verjetneje pa so te najdbe staropleistocenske. To bi pomenilo, da so *Australopithecinae* še živele, ko se je — mogoče mimo njih, mogoče iz njih — razvil že človek (v raznih oblikah). Vsekakor so *Australopithecinae* po obliki mnogo verjetnejši neposredni predniki človeka kakor pa pitekantropi in neandertalci. Naj tu opozorim samo na razmeroma skromno

1. ————
2. —————
3. ·········
4. -+--+--+--+
5. —————

Sl. 7. Primerjava sagitalnih profilov lobanj: 1. šimpanza, 2. avstralopitecina, 3. pitekantropa, 4. neandertalca in 5. modernega človeka. Približno $\frac{1}{2}$ nar. vel. — Comparison of sagittal cuts of skulls of 1. Chimpanzee, 2. Australopithecine, 3. Pithecanthropus, 4. Neandertalian, and 5. Modern Man. Po raznih avtorjih kombinirano.

razvite nadočasne oboke avstralopitecinov v primerjavi s šimpanzom in gorilo na eni ter s pitekantropi in neandertalci na drugi strani. Vendar zija prav tu v našem znanju še velika vrzel: pitekantropi in avstralopitecini so bili lahko sodobne oblike, dasi so doslej najdeni primerki pitekantropov verjetno mlajši. Med tema dvema oblikama pa so bistvene razlike, ki

jih je mogoče premostiti le, če bi našli avstralopitecine v zanesljivo pliocenskih plasteh. Potem bi bilo mogoče izvajati iz njih tako pitekanthrope, ki so se zgodaj specializirali in so v pleistocenu izginili, in modernega človeka, ki je kot manj specializirana oblika ostal bolj plastičen ter preživel vse hude nevšečnosti ledene dobe. Mogoče pa je tudi, da so *Australopithecinae*, ki imajo mnoge še generalizirane lastnosti, izhodišče tudi sedanjim antropoidom (dasi je to po zelo podrobnih preiskavah Le Gros Clarka prav malo verjetno). Vsekakor so ti bolj specializirani, kakor pa je človek.

V tej zvezi je zanimivo pomisliti, da je človek po številu generacij mnogo mlajši in torej bližji generalizirani izhodni obliki, kakor pa so antropoidi, ki mnogo prej dosegajo spolno zrelost.²⁴ Če računamo, da ima n. pr. šimpanz v sto letih lahko deset generacij, človek pa največ pet, potem se je šimpanz oddaljil od svojega, recimo mogoče tudi s človekom skupnega prednika v milijonu let za 100 000 generacij, človek pa le za 50 000. Jasno je, da se je lahko šimpanz v isti dobi bolj specializiral in da je človek »mlajši«. To pomeni, da je ohranil človek lahko več generaliziranih, primitivnih znakov, večjo plasticiteto in prilagodljivost. Anatomi preradi snujejo svoje sklepe le na primerjavi končnih znakov, ne pomislijo pa na važne biološke momente. Osman Hill bi samo s tega vidika lahko imel prav, ko trdi, da pravega prednika (izhodišča) človeka, ki je vsekakor bil primat, še ne poznamo in da ga ne smemo iskati med višjimi primati, ki da so mnogo bolj specializirani od njega. Toda tudi to stališče, ki ga še potencirano zagovarja Straus, je enostransko in problem se močno komplicira, če pomislimo na skupne krvne lastnosti višjih primatov in človeka, ki jih n. pr. pri tarsioidih in lemuroidih, pa tudi pri nižjih pravih opicah ne poznamo! Toda Straus je anatom in teh in drugih fizioloških lastnosti sploh ne omenja. Res pa je vsekakor, da je človek po generacijah gotovo mlajši od vseh živali s krajšimi generacijskimi dobami (in to so skoraj vse!) in da mu je tako ohranjena plasticiteta po-

²⁴ Osman Hill, W. C.: Man's Relation to the Apes. *Man* 50, 257, 1950.

Straus Jr., W. L.: The Riddle of Man's Ancestry. *The Quart. Rev. of Biol.*, Vol. 24, No. 3, 1949. (Repr. Yearbook 1949, Viking Fund, New York 1950.)

magala v razvoju, dà, morda mu celo zagotovila tako superiorno stališče v naravi.

Tu je treba omeniti tudi hipotezo o pedomorfozi (Gerstang, de Beer), ki domneva, da nastopajo razvojni napredni znaki zlasti v mladosti (pedomorfizem) in da iz »gerontomorfni«²⁵ znakov, kakor so n. pr. močno razviti nadočesni oboki neandertalcev, ne smemo sklepati, da ti zaradi tega ne bi mogli biti naši predniki. Neandertalski otroci tega »odraslega«²⁶ znaka namreč niso imeli, kakor ga nimajo mladiči sodobnih antropomorfov. Seveda, kakor priznava sam de Beer,²⁵ močni nadočesni oboki niso edini razlog, da bi morali izključiti neandertalce kot naše neposredne prednike (dasi sam verjame, da so bili). Ne glede na ta detajlni problem neandertalcev je seveda hipoteza o pedomorfozi, gerontomorfozi, mladostni plasticiteti (ki jo je v podobni obliki izrekel že Severcov) upoštevanja vredna. Tudi tu torej naletimo na prezanimiv, morda danes najvažnejši problem načina razvoja.

Omenil sem že problem policentrizma in monocentrizma. Najdbe — zlasti novejše — zapeljujejo mnoge tehtne strokovnjake k nazoru, da se je človek razvil na mnogih krajih zemlje neodvisno in samostojno iz predniških oblik in da je sedanje človeštvo tako enotno bodisi (a) po preživetju le ene, najsposobnejše, ali (b) po intenzivnem mešanju raznih oblik ali (c) po konvergencah, povzročenih po podobnem načinu življenja. Omenil sem že Weidenreichov nazor, ki je izrazito policentričen. Podobno, dasi ne tako jasno, je menda stališče Valloisa,²⁶ ki izvaja iz pitekantropov (prehominidov, kakor jih označuje bolj splošno) neandertalsko obliko Jave, znano iz najdišča Ngandong. Tej priključuje — ne Vallois, temveč Weiner — neandertaloidno obliko Wadjak in Cohuna ter sodobnega Avstralca, o katerem nekateri antropologi menijo, da predstavlja s svojimi posebnostmi na lobanji, ki ima močnejše nadočesne oboke, večjo debelino, slabše razvit obradek itd., bodisi neposrednega potomca neandertalca, ali vsaj mešanca modernega človeka z neandertalcem. Res je, da so neandertaloidi, kakor Wadjak in Cohuna, raz-

²⁵ de Beer, G. R.: Embryology and the Evolution of Man. R. Broom Commemoration Volume 1948 (p. 181—190). Pretoria.

²⁶ Gl. op. 10!

meroma mladi. Ne glede na to sodimo danes za gotovo, da sta bila neandertalec in moderni človek v pleistocenu sodobnika in da so utegnili nastati križanja, o čemer bomo še govorili.

Druga Valloisova linija bi izvirala iz Mauerja (heidelberžana) in bi vodila preko Steinheima, ki ni ne neandertalec ne človek v modernem smislu, temveč ima znake obeh tipov, na eno stran v palestinske najdbe, na drugo stran pa v prave neandertalce tretje medledene dobe in zadnje zaledenitve. Tretja linija bi izvirala iz Piltdowna (*Eoanthropus*) in bi preko Swanscomba in Fontéchevada, združujoč se nekako s palestinskimi oblikami (Skhul, Tabun), peljala k mladopaleolitiskim »rasam« modernega človeka.²⁷

Res je, da poznamo nekaj najdb, ki združujejo znake neandertalcev in modernega človeka. Toda teh zaradi časovnih neprilik (neandertalci so izumrli pred nekako samo 100000 leti, največ pred 5000 generacijami) ne moremo imeti za prehodne, temveč za mešance. To mnenje dobiva med antropologi, kakor se zdi, vedno več privržencev. Zlasti ga zagovarjajo tisti, ki imajo za gotovo, da sta neandertalec in človek bila v pleistocenu res sodobnika — za zadnjo medledeno dobo in vsaj Würm I o tem menda res ni več mogoče dvomiti. Vendar to mnenje nekateri še vedno in ponovno izpodbijajo,²⁸ dasi trenutno verjetno nimajo mnogo upanja za zmago. Valloisovemu nazoru, da bi bil *Eoanthropus* izhodišče modernih oblik, ostro nasprotujejo O a k l e y e v i kemični dokazi o starosti te oblike.

Posebno stališče do teh vprašanj zavzema sovjetska antropologija,²⁹ ki n. pr. postavlja Tešik-Taš (Uzbekistan), kjer so našli lobanjo približno pet- do sedemletnega »neandertalca«, v drugo medledeno dobo in pripisuje neandertalcem sposobnosti (n. pr. ritualen pokop, lov na kozoroge itd.), ki jih drugi antropologi prisojajo pač šele pravemu človeku.³⁰ Razen tega nam v Zapadni Evropi niso znani zanesljivo ritualni pokopi v drugi medledeni dobi. Tako se sovjetska antropologija še

²⁷ Gl. op. 1!

²⁸ Pittioni, R.: Das Alter der Menschenfunde von Swanscombe (Galley Hill) und Piltdown. Mitt. Anthr. Ges., Wien, 80, Nr. 1—2, 1950.

²⁹ Debec, G. F.: Paleoantropologija SSSR. Moskva-Leningrad 1948.

³⁰ Gremjackij, M. A. i M. F. Nesturh: Tešik-Taš. Moskva 1949.

vedno drži starega nazora, da se je moderni človek nujno razvil iz pitekantropa preko neandertalca, pač morda z omejitvijo, da kaže zapadnoevropski neandertalec neke specializacije, ki ne potrjujejo neposredne evolucije v sodobnega človeka. Tudi uvrstitev musterjena (n. pr. Tešik-Taš) v drugo medledeno dobo se nikakor ne ujema z najdbami in datacijami drugod po svetu in zlasti tudi ne pri nas (Betalov spodmol itd.). Isto velja za najdbo v jami Aman-Kutan (Uzbekistan),³¹ ki ji D. N. Lev po samo zgornjem delu femurja z vratom in glavico prisoja, da spada k »človeku neandertalskega ali mustjerskega tipa«. Vse te najdbe, vštevši tudi Podkumok, so zelo verjetno znatno mlajše.³²

Toda tudi v najnovejših delih sovjetska antropologija še ni zavzela stališča do novejših najdb drugod po svetu. Zlasti pogrešamo poročilo in morebitno kritiko Fontéchevada — vsaj v nam dostopnih delih in poročilih do l. 1949.

Pač pa je 1949 izšlo važno delo Roginskega o policentrizmu in monocentrizmu,³³ v katerem avtor — s primerjalnimi meritvami — prepričevalno pobija policentralizem. V tem ima gotovo prav. Nastanek človeka ni tako vsakdanja stvar, da bi se lahko izvršil kjerkoli na svetu in kar na več krajih ter iz več različnih primatov. Toda zakaj ne izreče Roginski dosledne sodbe takoj iz svojega prvega zaključka, da »ni morfoloških enakosti med lokalnimi oblikami najstarejših in starih hominidov na eni ter sedanjimi človeškimi rasami na drugi strani«? Sploh se z njegovimi tezami prav lahko strinjamo, samo: zakaj ni zadnjega doslednega sklepa, da neandertalci niso naši neposredni predniki, vsaj ne naši edini? Mogoče je namreč, kakor sem že omenil, da so se neandertalci pomešali s sodobnim pravim človekom, tako da bi se dale prav lahko razložiti oblike, kakor jih kažejo posamezne paleolitske lobanje (Afalou-bou-Rummel št. 28, Skhul, Tabun, Předmostí št. 5 itd.) ter današnji Avstralci in tu pa tam po vsem svetu sporadično se pojavljajoči »neandertaloidi«. Res

³¹ Lev, D. N.: Priroda št. 6, Moskva 1949.

³² Primerjaj tudi F. Weidenreich v Amer. Journ. Phys. Anthropol. N. S. 3, No. 2, 1945!

³³ Roginski, J. J.: Teorii monocentrizma i policentrizma v probleme proizhoždenja sovremenogo človeka i ego ras. Moskva 1949.

je — na drugi strani —, da ni nujno, da razlagamo te oblike prav samo z mešanjem, temveč da se lahko pojavljajo tudi po podmeni, da sta tako neandertalec kakor moderni človek potomca skupne predniške oblike v pliocenu ali začetnem pleistocenu. Za ta del postavlja Robinson³⁴ zanimivo hipotezo, da so se iz kakšnih miocenskih praprimatov lahko razvile na eno stran oblike s tendenco h gerantomorfnim znakom (ki jih kažejo današnje opice), na drugo pa oblike s tendenco, da se ohranijo pedomorfnimi znaki (ki jih kaže človek). S tega vidika, pravi dalje, avstralopitecini pač ne bi imeli mesta v rodovniku današnjih antropomorfov. Dasi bi za ta nazor veljali isti ugovori na podlagi fizioloških sorodnosti, ki smo jih že zgoraj navedli, lahko vidimo v samih avstralopitecinih izhodne oblike za razne hominide, od katerih bi se veja, ki je razvijala gerantomorfne znake, končala z neandertalci, druga pa, ki je bila sposobna ohraniti pedomorfnosti znake, bi pripeljala do današnjega človeka. Vsekakor bi se dala tako razumeti enotna osnovna dedna masa vseh hominidov. Še pri današnjih mikrocefalih lahko včasih spoznamo neandertalske oblike zlasti možganskega dela lobanje z močnimi nadočesnimi oboki!

Sodobna antropologija je, kar zadeva način evolucije človeka, pred mnogimi težko rešljivimi problemi; slej ko prej velja, da nam bodo mogle odgovoriti nanje le nove najdbe, dasi z vsako najdbo lahko nastanejo tudi nova vprašanja. Vsekakor nam antropološka tipologija v teh vprašanjih le malo pomaga, ako sploh kaj (popolnoma nasprotno z mnenjem Pittionija in morda še drugih)! Morda nam, kakor smo omenili, celo nove metode preiskav (kakor je n. pr. fluorska analiza) prinesejo nove odgovore ali — spet nove probleme. Tako je paleantropologija, ki raziskuje način evolucije človeka, prav v naših dneh zelo živa veda in je njen hitri razvoj kar težko slediti. Stvari, ki so se zdele pred nekaj leti (ko smo imeli mnogo manj paleontološkega dokaznega gradiva!) že kar povsem jasne, se zamaglijo, vprašanja postajajo bolj zamotana. Toda najdbe se zdaj tako hitro množijo, da bo veda nedvomno, morda kmalu, rešila probleme o evoluciji človeka, ako bo le dialektično upoštevala vse vidike.

Ljubljana, aprila 1951.

³⁴ Gl. op. 17, J. T. Robinson!

Summary

SOME IMPORTANT PROBLEMS
OF MAN'S EVOLUTION

1. New light has been thrown on the problem of Eoanthropus by Oakley's fluorine test. Eoanthropus seems to have been contemporary with the Neandertalians (non-Sapiens) and the Sapiens forms of the Riss-Würm interglacial.

2. I agree with the authors who do not consider the "giants" (Weidenreich) as real and direct ancestors of the Hominidae. Giant forms — normally — are specialized "end-forms", and they are sure not to be ancestors of more "plastic" or "paedomorphic" ones. But in any case, at the end of Pliocene and the beginning of Pleistocene there lived some big Primates, even though not giants as claimed by Weidenreich (cf. Ashton and Zuckerman!).

3. Now it seems quite sure that the Australopithecinae were a type walking upright and having only a small brain capacity. An australopithecinelike form may have taken a central position in our family tree, despite of the fact that the actually discovered Australopithecinae are probably too young for this position. It is emphasized that — in comparison with the Pongidae on the one side, and the Pithecanthropi (including the Neandertalians) on the other — the Australopithecinae had apparently only low and relatively undeveloped brow ridges. There are, of course, some more important generalized characters which enable us to consider the Australopithecinae as possible ancestors in our family tree. In my opinion, it is beyond doubt that the real forerunner of ours is to be found among forms near to the Hominoidea and not among the lower monkeys or even Tarsioids and Lemuroids. Despite of the fact that — considering the last million years or so — e. g. the Chimpanzee may have had 100 000 generations and Homo some 50 000 only; despite of the fact that just this makes Man about half as young as the Chimpanzee; that this relative youth of Man, his "fetalization", his "paedomorphism", and the relative "plasticity" are of greatest importance to protect such a being during all the troubles of the Pleistocene; despite of all this, there remains the fact of the blood relation documented by the serological reaction and by the blood groups. This blood relations tells about a common ancestor of all Hominoidea. I fully agree with Vallois who asks Straus, if (considering the blood factors, serological reaction, menstruation etc.) these physiological characters ought to be convergences too.³⁵ Considering all this, de Beer's paedomor-

³⁵ Vallois, H. V.: Straus Jr. (W. L.), The riddle of man's ancestry. The Quart. Rev. of Biol. vol. 24, 1949, pp. 200—225. — Ref. L'Anthropologie 54, pp. 495/6, Paris 1950.

phosis theory is quite acceptable, though we may not agree with his view that the Neanderthals were the direct ancestors of *Homo sapiens*. In any case, our remote ancestry is still considerably questionable, even if not so much as estimated by Straus (cf. 24!). We may imagine that we have to search for our ancestors in the Pliocene among the higher developed but not gerontomorphic apes.

4. I cannot agree with some polycentric theories about our remote ancestors. Despite of all respect to the late Dr. Weidenreich, I cannot imagine that the modern Chinese have developed from *Sinanthropus*, the Australians from *Pithecanthropus* etc. The evolution of Man is not such a simple event as to have taken place in different parts of the Earth and at different times from various ancestors. I cannot imagine that all the similarities of the living "races" have been acquired by convergences from various Primate ancestors. In this respect I fully agree with Roginski. The living mankind is of a single remote ancestry, and *Sinanthropus*, *Pithecanthropus*, the Neanderthals etc. are far too specialized and gerontomorphic types to develop into the much more paedomorphic types of ours and especially into Chinese.

5. The Soviet anthropology seems to be hitherto quite out of contact with the great events in human evolution in the world. The Soviet anthropologists still hold the view that the Neanderthals must be our direct ancestors, and put the Mousterian (e. g. of Teshik-Tash and Aman-Kutan) into the Second Interglacial. If the facts don't agree with the "theory" once accepted — the worse for the facts...

The anthropologists are facing some important problems of human evolution. The one thing seems sure today, namely that the anthropological typology is of a very low value for dating our remote ancestry, quite contrary to Pittioni's opinion expressed in *Mitt. d. Wr. Anthrop. Ges.* LXXX, 1—2, 1950.

POROČILA

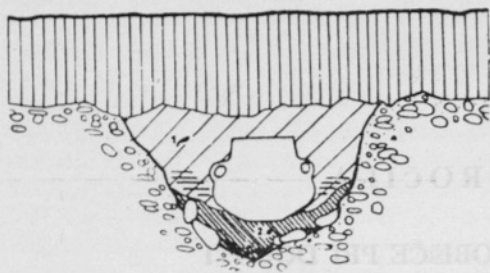
ILIRSKO GROBIŠČE PRI DOBOVI

France Starè

8. novembra 1950 je bil obveščen Arheološki seminar ljubljanske Univerze o nekih starinskih najdbah v okolici Dobove. Iz pjasnil stud. phil. Staneta Škalarja je bilo razvidno, da gre za predzgodovinsko grobišče ter da je najdišče zaradi kopanja gramozne jame ogroženo. Arheološka sekcija Slovenske akademije znanosti in umetnosti je spoznala, da je najdišče pomembno in da ga je nujno treba zavarovati, posebno še, ker je tov. Škalar prinesel v Arheološki seminar nekaj predmetov, ki so jih delavci izkopali že pred minulo vojno; zato je sekcija takoj ukrenila vse potrebno.

Najdbe izvirajo iz planih, žganih predzgodovinskih grobov, ki jih uničuje razširjajoča se gramozna jama. Ta leži v ravnini južno od ceste Dobova—Veliki Obrež, v območju KLO Dobova, na opuščenih njivah nekdanjih posestnikov Vidmar Ane iz Vel. Obreža št. 5 in Šeperja Jožeta iz Podvinja. Gramozna jama je sedaj last KLO Kapele. Kakor je povedal nadzornik gramozne jame tovariš Cvetko, so tu v letih odkopali in uničili okoli 50 grobov. Vsi so ležali plitko pod rušo in so poleg sežganih kosti vsebovali različne manjše lončene posode in precej bronastih predmetov; železnih predmetov pa niso našli. Tov. Cvetko je še pred vojno dalj časa zbiral te predmete, bili pa so razen dveh (glej risbo 6 in sliko 1 in 2) med vojno vsi uničeni. Med temi bronastimi predmeti so bili najbolj pogosti prstani iz bronaste žice, zviti v več kolobarjev, s petljami na konceh, bronasti amuleti podobni risbi 6 in sl. 1, glinasta vretenca in fibule očalarke. Bajе je bila med predmeti tudi polmesečasta britev.

Zaradi podrobnejše determinacije grobišča in zaradi neposredno ogroženega severovzhodnega roba gramozne jame, kjer smo našli v zemeljskem profilu sledove grobov, smo odkopali in preiskali ta del terena (glej risbo 8). Ugotovili smo dva groba ter ostanke še drugih dveh, ki sta bila nedavno uničena.

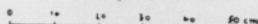
PROFIL GROBA .a.

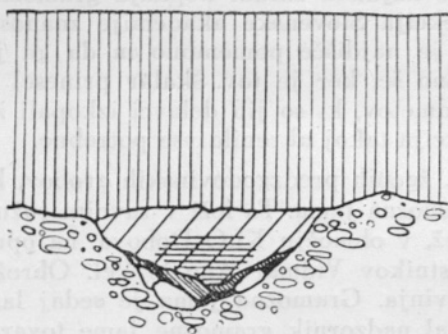
RISBA 1

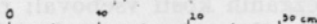
TLORIS GROBA .a.

RISBA 2

PROFIL GROBA .b.

RISBA 3

TLORIS GROBA .b.

RISBA 4

LEĀENDA

- PRODNATI HUMUS
- TEMNEJŠI HUMUS
- PEPEL IN OĀLENINA

- SREĀANE KOSTI
- FRAGMENTI KERAMINE
- PROD

Grob a)

Ta grob je deloma odkril že tov. Škalar in našel v njem urno (risba 5), vendar pa pri odkopu ni poškodoval grobne jame. To smo preiskali in ugotovili tole: pod 20—25 cm debelo plastjo prodnatega humusa se pričinja savski prod, vanj je bila ukopana 52 cm globoka, lijakasta grobna jama. Ta je bila na dnu obložena z desetimi večjimi rečnimi oblicami in fragmenti keramike. Nad to oblogo je bila plast pepela, pomešana tu in tam s koščki oglja. Nad pepelom je bila temnejša zemlja z ostanki sežganih človeških kosti. Izkopana žara je stala na plasti pepela v temni zemlji (risba 1 in 2). V grobu so bili tile predmeti:

1. Fragmentirana, danes sestavljena majhna urna iz sivkasto-rumene pečene, z drobnim peskom pomešane ilovice. Ostenje posode je nekoliko mehanično zglajeno. Dno je ravno, največji obod je močno zaobljen in poudarjeno prehaja v visok, skoraj cilindričen vrat s pokončnim ustjem. Ob prehodu v vrat sta dva majhna ročaja, od katerih je eden nekoliko poškodovan (P. 8159,¹ risba 5).

Premer dna 8,5 cm, ustja 14,8 cm, največjega oboda 20,8 cm, višina vratu 7,6 cm, celotna višina 18,6 cm.

2. Devet fragmentov verjetno iste posode, izdelane iz dobro rdečečrno prepečene ilovice. Fragmenti imajo zglajeno površino (P. 8162).

Velikost fragmentov od $6,0 \times 4,5$ cm do $2,9 \times 2,6$ cm.

3. Fragment ustja večje posode iz sivorjave žgane, s peskom pomešane ilovice. Ustje je široko navzven zavihano in na notranji strani profilirano (P. 8161).

Velikost fragmenta $6,5 \times 4,2$ cm.

4. Majhen fragment verjetno bronaste obročka iz žice s profiliranim presekom (P. 8160).

Dolžina fragmenta 2,1 cm, premer 0,2 cm.

Grob b)

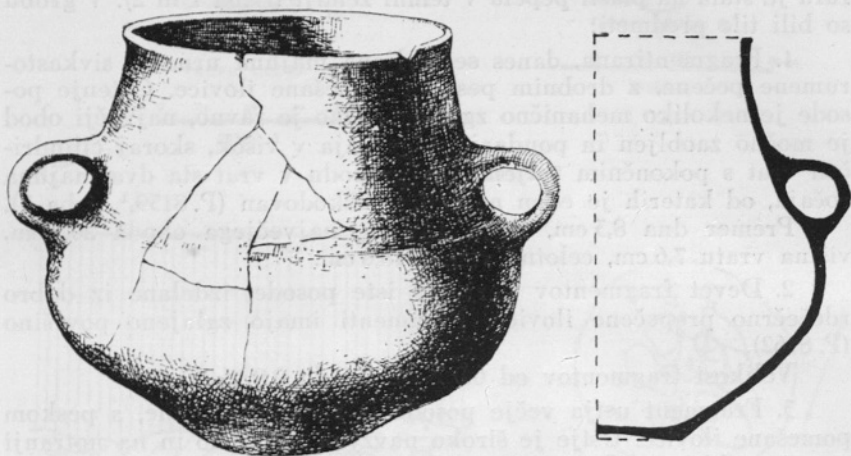
Zahodno od groba a) smo odkrili grob b), ki je bil popolnoma nedotaknjen. Po strukturi se ta grob ujema s prejšnjim grobom. Pod 25 cm debelim prodnatim humusom je bil savski prod, vanj je bila ukopana ploščka, le 7—10 cm globoka okrogla grobna jama s premerom 25—28 cm. Njeno dno je bilo oblo obloženo s šestimi velikimi rečnimi oblicami in s fragmenti zelo grobe, debele keramike. Nad to oblogo je bila kake 3—4 cm debela plast pepela s koščki oglja, nad njo pa temna, skoraj črna zemlja s sežganimi in kalciniranimi človeškimi kostmi (ris. 3 in 4). V tej plasti smo našli:

¹ Prva številka v oklepaju je inventarna številka predmetov, ki so sedaj v Narodnem muzeju v Ljubljani.

1. Osem fragmentov zelo grobe keramike, izdelane iz sivkasto-rumeno žgane, močno s peskom pomešane ilovice. Fragmenti pripadajo večji posodi. En fragment, ki morda pripada drugi posodi, ima sledove rebra s prstnimi odtisi (P. 8166).

Velikost fragmentov od $9,7 \times 7,6$ cm do $2,8 \times 2,2$ cm.

2. Nasilno zdrobljena in zvita, v ognju močno poškodovana ploščata bronasta zapestnica, z rahlim vzdolžnim rebrom po sredi in drobno vzdolžno zarezo ob spodnjem in zgornjem robu. Proti koncu se zapestnica nekoliko zožuje, na konceh (ohranjen je le

Risba 5.

eden) pa je zožena v ploščato žico, ki je svitkasto nazaj zavita (P. 8164, ris. 7 in sl. 5).

Ohranjena dolžina fragmentov 41,9 cm, širina od 1,4 cm do 0,7 cm.

3. Dva fragmenta bronaste, spiralno zvite žice (saltaleon), ki sta bila v ognju močno poškodovana (P. 8165).

Dolžina 2,1 in 0,9 cm, premer 0,7 cm, debelina žice 0,2 cm.

Med groboma a) in b) smo opazili ostanke popolnoma porušenega groba c), pod njim pa smo našli na dnu gramozne jame:

1. Dva fragmenta dna srednjevelike črnorjave žgane posode (P. 8168).

Premer dna okoli 10,0 cm.

Zahodno od groba b) smo prav tako določili v zemeljskem profilu porušen grob d), nismo pa našli nobenih fragmentov keramike ali drugih predmetov.

Kot omenjeno, sta se od predmetov, ki jih je v letih zbral tov. Cvetko, ohranila le dva:

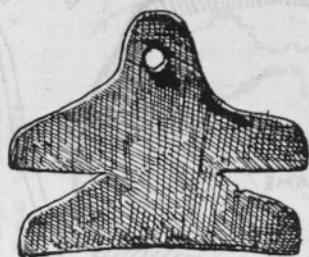
1. Ulit ploščat bronast amulet trapezaste oblike. Na zgornjem kraku je luknjica za obešanje, po dva kraka na vsaki strani pa verjetno pomenita človekove roke in noge (P. 8157, ris. 6, sl. 1).

Višina amuleta 3,5 cm, dolžina 4,2 cm.

2. Popolnoma ohranjena bronasta fibula očalarka s polno spirhalno zvito osmico (P. 8158, sl. 2).

Dolžina fibule 7,4 cm, premer večjega svitka 3,2 cm, premer svitka osmice 1,7 cm.

Kljub pičlemu številu izkopanin je gradivo grobišča pri Dobovi toliko značilno, da dopušča približno kulturno in časovno opredelitev. Žgane pokope z žarami, kakršne imamo v Dobovi, poznamo v Sloveniji skozi vso železno dobo. V okviru tega načina pokopa pa razlikujemo nekaj tipov grobov, ki se uvrščajo v dve skupini: v sku-

Risba 6.

Risba 7.

pino žganih grobov z izrazito kamnito konstrukcijo in v skupino preprostih žganih grobov. Prva skupina je zastopana predvsem na Vačah,² v Mariboru,³ na Bledu⁴ in deloma v Podzemlju,⁵ druga pa na Zg. Hajdini pri Ptujju,⁶ v Ljubljani⁷ in verjetno tudi na Bledu.⁸

² Hoernes, Zur Chronologie der Gräberfunde von Watsch, Wiener Prähistorische Zeitschrift, I, 1914, str. 59 in sledeče. Obsežnejša študija o Vačah je v pripravi.

³ Časopis za zgodovino in narodopisje, 1955, str. 38—40, Sl. 28—30.

⁴ Gradivo še ni objavljeno. Grobišče je l. 1949 izkopaval Narodni muzej v Ljubljani.

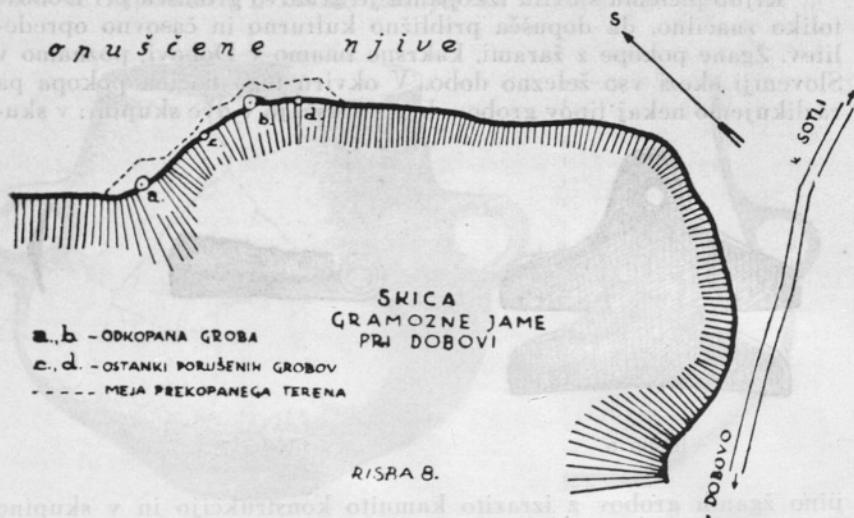
⁵ Hoernes, l. c., II, 1915, str. 119 in sledeče. Gradivo še ni podrobneje objavljeno.

⁶ Študija o ilirskem grobišču iz Zg. Hajdine je v tisku za Arheološki vestnik SAZU 1950.

⁷ Gradivo še ni objavljeno v celoti. Grobišče je l. 1948 in 1949 izkopavala Arheološka sekcija SAZU. Glej Arheološka poročila SAZU za l. 1948, Ljubljana 1950, str. 7 in sledeče.

⁸ Leta 1950 je Narodni muzej v Ljubljani rešil popolnega uničenja en žgan grob. V neposredni okolici je verjetno pričakovati še drugih grobov. Inventar izkopanega groba še ni objavljen.

Grobove iz Dobove bi lahko formalno prišteli k drugi skupini, zanimivo pa je, da sta bili grobni jami groba a) in b) obloženi z velikimi prodniki in fragmenti keramike. Seveda je vprašanje, ali so ti fragmenti keramike res obloga grobne jame ali pa so le kulturni pridevek. Bronasti predmeti iz groba a), posebno pa iz groba b), kažejo precej močne sledove ognja (posebno zapestnica) in nasilnega uničenja. Isti pojav smo opazovali tudi na grobišču v Ljubljani.⁹

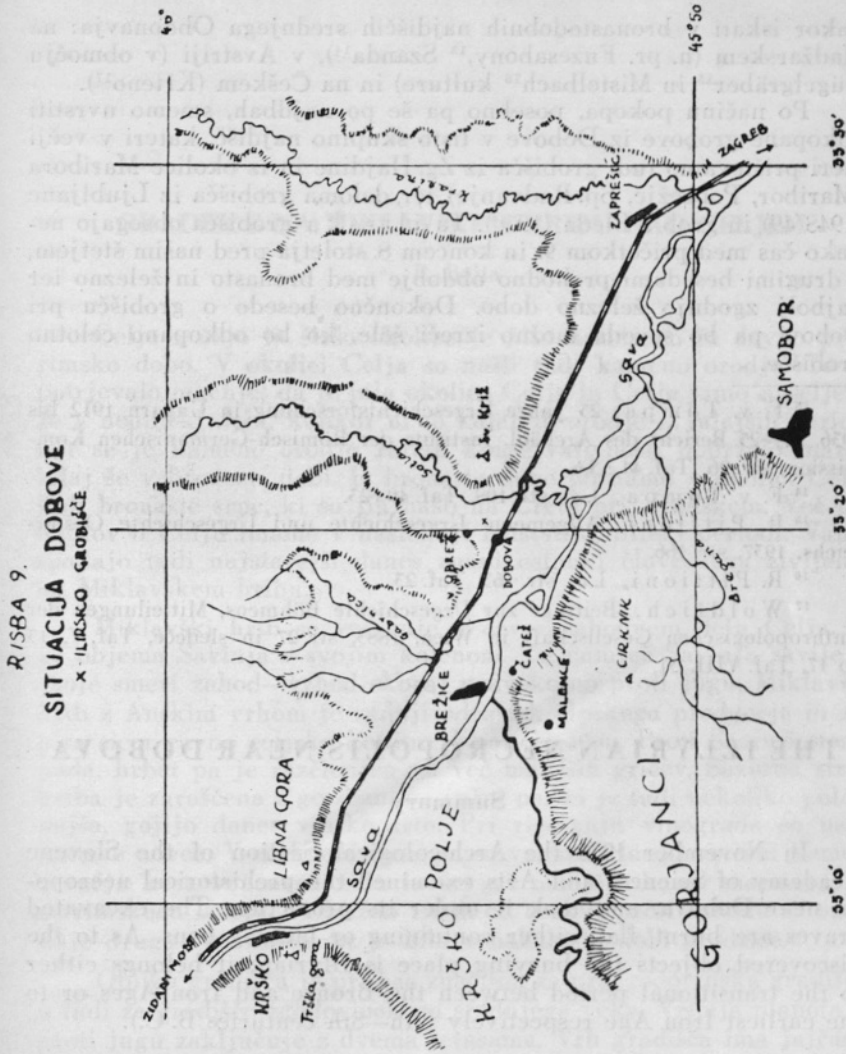

Najbolj značilne najdbe dobovskega grobišča so nedvomno urna iz groba a), dalje spiralna bronasta zapestnica iz groba b) ter amulet in fibula očalarka. Podobne oziroma identične urne poznamo iz grobišča na Zg. Hajdini pri Ptuju (glej opombo 6), iz grobišča v Mariboru (glej opombo 5), s Pobrežja pri Mariboru¹⁰ in iz Sp. Radvanja.¹¹ Zelo podobno posodo so odkopali v nekem grobu na Bledu (glej opombo 8). Glavna značilnost teh posod je kroglast ali nekoliko bikoničen trup s precej visokim cilindričnim ali nekoliko koničnim vratom ter dva majhna ročaja ob poudarjenem prehodu v vrat. Dobovškemu amuletu zelo podobne primere poznamo iz omenjenega grobišča v Mariboru. Strnjene najdbe fibul očalark poznamo iz Zg. Hajdine pri Ptuju, iz Maribora, iz Ljubljane, iz Tržišča pri Cerk-

⁹ Skoraj vsi bronasti predmeti so bili nasilno uničeni in v ognju močno poškodovani.

¹⁰ Časopis za zgodovino in narodopisje, 1959, str. 194—196, Pril. sl. 1—11.

¹¹ Neobjavljeno. Gradivo je v zbirki Mariborskega muzeja.

nici¹² in z Bleda (glej opombo 4). Na teh najdiščih so najpogostejše oblike očalark z osmico. Podobne zapestnice, kot je naša iz Dobove, mi s področja Slovenije niso znane. Analogije moremo vse-

¹² W. Schmid, Archäologischer Bericht aus Krain, Jahrbuch für Altertumskunde, Wien, 1910, str. 105 in sledeče. Müller, Typische Formen aus den Archäologischen Sammlungen des Krainischen Landesmuseums »Rudolfinum« in Laibach, 1910. Taf. XIII, 6. Grobišče je precej mlajše kot so starejši grobovi na Vačah, tudi fibule očalarka so mlajšega datuma.

kakor iskati v bronastodobnih najdiščih srednjega Obdonavja: na Madžarskem (n. pr. Fuzesabony,¹³ Szanda¹⁴), v Avstriji (v območju Hügelgräber¹⁵ in Mistelbach¹⁶ kulture) in na Češkem (Křteno¹⁷).

Po načinu pokopa, posebno pa še po najdbah, smemo uvrstiti odkopane grobove iz Dobove v tisto skupino najdišč, kateri v večji meri prištevamo tudi grobišča iz Zg. Hajdine in iz okolice Maribora (Maribor, Pobrežje, Sp. Radvanje) ter deloma grobišča iz Ljubljane (1948/49) in grob z Bleda (1950). Ta ilirska grobišča obsegajo nekako čas med pričetkom 9. in koncem 8. stoletja pred našim štetjem, z drugimi besedami prehodno obdobje med bronasto in železno ter najbolj zgodnjo železno dobo. Dokončno besedo o grobišču pri Dobovi pa bo seveda možno izreči šele, ko bo odkopano celotno grobišče.

¹³ F. v. Tompa, 25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912 bis 1936, 24—25 Bericht des Archäol. Instituts der Römisch-Germanischen Kommission, str. 96, Taf. 41 : 5,6.

¹⁴ F. v. Tompa, l. c., str. 108, Taf. 49 : 23.

¹⁵ R. Pittioni, Allgemeine Urgeschichte und Urgeschichte Oesterreichs, 1937, str. 166.

¹⁶ R. Pittioni, l. c., str. 163, Taf. 25.

¹⁷ Woldřich, Beiträge zur Urgeschichte Böhmens, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1885, str. 27 in sledeće, Taf. V, 15 do 17, Taf. VIII, 31.

THE ILLYRIAN NECROPOLIS NEAR DOBOVA

Summary

In November 1950 the Archæological Section of the Slovene Academy of Sciences and Arts examined the prehistorical necropolis near Dobova, and took it under its protection. The excavated graves are burnt, flat, either containing or lacking urns. As to the discovered objects the burying place is Illyrian; it belongs either to the transitional period between the Bronze and Iron Ages or to the earliest Iron Age respectively (9th—8th centuries B. C.).

Slika 1.

Slika 2.

Slika 3.

GRADIŠČE NA MIKLAVŠKEM HRIBU NAD CELJEM

L. Bolta

Celje z ožjo in širšo okolico je bilo naseljeno že davno pred rimsko dobo. V okolici Celja so našli tudi kameno orodje. To bi potrjevalo mnenje, da je bila okolica Celja in Celje samo naseljeno že v neolitski dobi, kolikor ni to kamnito orodje iz mlajših period, ker se je kameno orodje zaradi konservativnosti obdržalo marsikdaj še v bronasti dobi. Iz bronaste dobe poznamo v okolici Celja tudi bronaste srpe, ki so jih našli na Čretu pri Vranskem. Več podatkov o Celju imamo v naslednji halštatsko-ilirski periodi. Vanjo spadajo tudi najstarejši danes znani ostanki človeškega življenja na Miklavškem hribu.

Miklavški hrib se vzdiguje v severozahodnem delu Celja, ki ga objema Savinja s svojim kolenom. Tu namreč Savinja zavije iz svoje smeri zahod—vzhod skoraj pravokotno proti jugu. Miklavški hrib z Anskim vrhom je zadnji odrastek alpskega predgorja in za-pira sicer ravno celjsko kotlino. Visok je 40 m. Proti Savinji strmo pada, hrbet pa je razčlenjen na več manjših gričev. Severna stran hriba je zaraščena z gozdom, na južni pa, ki je tudi nekoliko položnejša, gojijo danes vinsko trto. Pri rigolanju vinograda so našli keltske novce. V cerkveni steni pa so vzdani rimski votivni kamen, 2 večja kosa venčnega zidu in še več manjših kosov marmora, ki so rimskega izvora. Približno 190 m od cerkve proti zahodu se vzdiguje druga vzpetinica, ki je bila v halštatski dobi gradišče.

Oblika gradišča je pri nas značilna za prazgodovinska gradišča, a tudi za gradišča zgodovinskega srednjega veka. Vrhnja planota se proti jugu zaključuje z dvema terasama. Vrh gradišča ima jajčasto obliko. V dolžino meri 43,80 m, največja širina pa 36,60 m. Proti jugu se teren stopničasto znižuje. Prva terasa na severnem koncu planote se širi v dolžino približno 28,50 m, njena največja širina pa je 18 m. Druga terasa je nadaljevanje prve v globino pobočja in meri v dolžino 26 m, v širino 6,20 m. Višinske razlike med planoto in prvo teraso je 3,0 m, med prvo in drugo pa 4,50 m. Zunanja roba gradišča danes ni mogoče več natanko ugotoviti, ker je oblika več ali manj spremenjena. Zapadna in južna stran pobočja sta spremenjeni v vinograd. Pri tem, ako ne že prej, so gotovo uničili nasip, ki je obdajal

gradišče. Na vzhodni strani pa je danes pot, ki je tudi nekoliko spremenila lice prvotnega terena.

Poskusno kopanje na terasah je bilo brezuspešno. Samo na enem mestu so odkrili fragmente rimske opeke, vendar je na fragmente ilirske keramike (okoli 100 kosov) naletel prof. Bratanič l. 1949 na pobočju gradišča pri popravljanju sedanje poti k cerkvi. Gotovo so morali na fragmente keramike in morda še na kake druge predmete naleteti že poprej, ko so delali to cesto, vendar pa se je vse brez sledu uničilo. Fragmente keramike najdeš tu namreč še danes. Pri ogledu gradišča sem naletel nanje takoj ob poti, ki pelje k cerkvi. Da pa keramika ni ostala na vrhnjih terasah, je kriva erozija, ki je tu odplavila vso kulturno ostalino.

Keramika, ki se je našla ob poti, nam nudi nekaj različnih oblik posod.

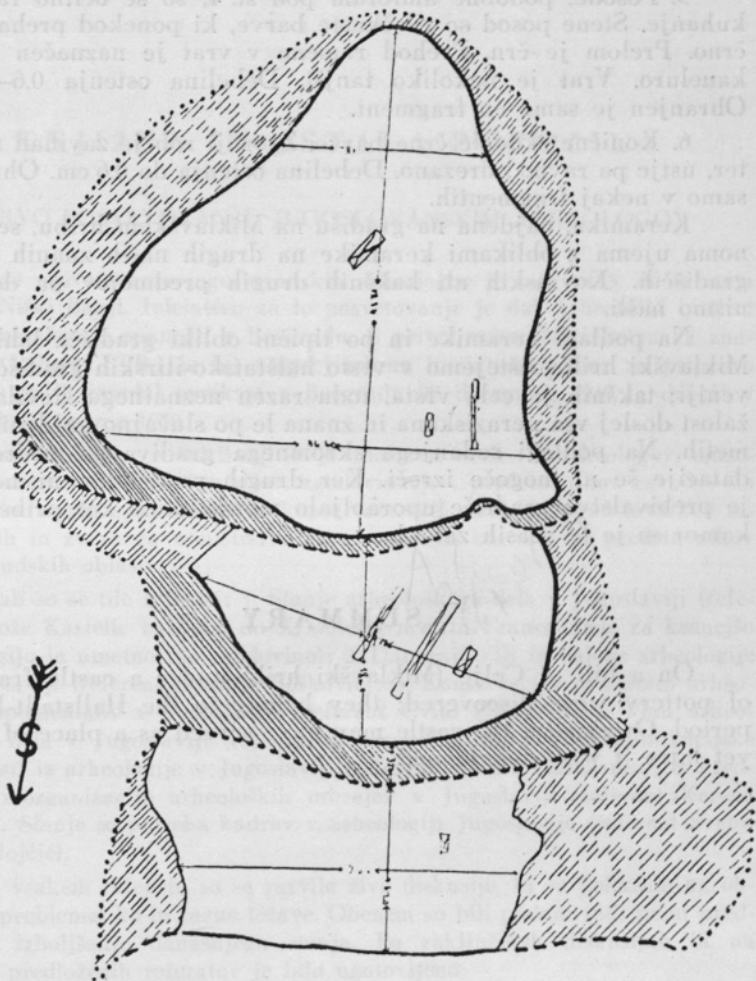
1. Velike posode z 1,5 cm debelim ostenjem. Na zunanji in notranji strani so rdeče barve. Jedro preloma je črne barve. Dno je navadno ravno, včasih z nizko prstanasto nogo. Na zgornjem delu je bilo kot okras navadno vodoravno plastično rebro, ornamentirano s prstnimi vtisi. Ohranjene so samo v fragmentih.

2. Jajčasto ovalni lonci sive barve z ravno odrezanim zgornjim robom. Ti so zelo grobe izdelave in neornamentirani. Debelina ostinja do 0,8 cm. Ohranjeni so samo v fragmentih.

3. Večje amfore sive barve, črno zglajene na zunanji strani, ki niso ornamentirane. Ornament sestoji iz horizontalnih kanelur, ki jih včasih zamenja linija majhnih poševnih vrezov. Pod linijami pa je niz visečih trikotnikov. Debelina ostinja do 1 cm. Ohranjene so samo v fragmentih.

4. Večje amfore sive barve, črno zglajene na zunanji strani, ki niso ornamentirane. Stene teh posod so tanjše. Rahlo je naznačen

GRADIŠČE NA MIKLAVŠKEM HRIBU

TOLMAČ:

	: valoviti predel pramenjast - delno		: meja gradišča
	: stena		: spodnji rob stene
	: sonca		: meja hriba

prehod ramena v vrat. Debelina ostenja 0,5—0,7 cm. Ohranjene so samo v fragmentih.

5. Posode, podobne amforam pod št. 4, so se očitno rabile za kuhanje. Stene posod so rdečkaste barve, ki ponekod prehaja že v črno. Prelom je črn. Prehod ramena v vrat je označen z rahlo kaneluro. Vrat je nekoliko tanjši. Debelina ostenja 0,6—0,9 cm. Ohranjen je samo en fragment.

6. Konične skodele črne barve. Zgornji rob je zavihan navznoter, ustje pa ravno odrezano. Debelina ostenja do 0,6 cm. Ohranjene samo v nekaj fragmentih.

Keramika, najdena na gradišu na Miklavškem hribu, se popolnoma ujema z oblikami keramike na drugih naših znanih ilirskih gradiščih. Kovinskih ali kakšnih drugih predmetov pa do sedaj nismo našli.

Na podlagi keramike in po tipični obliki gradišča lahko tudi Miklavški hrib prištejemo v vrsto halštatsko-ilirskih gradišč v Sloveniji; takšnih je cela vrsta, toda razen neznatnega števila so na žalost doslej vsa neraziskana in znana le po slučajno najdenih predmetih. Na podlagi sedanjega skromnega gradiva pa podrobnejše datacije še ni mogoče izreči. Ker drugih predmetov nismo našli, je prebivalstvo gradišče uporabljalo morda samo kot pribežališče, kamor se je le včasih zateklo.

SUMMARY

On a hill at Celje (Miklavški hrib) under a castle fragments of pottery were discovered; they belong to the Hallstadt-Illyrian period. Originally, the castle may have served as a place of refuge yet later it was abandoned.

KNJIŽNA IN OSTALA POROČILA

PRVO POSVETOVANJE JUGOSLOVANSKIH ARHEOLOGOV

Prvo posvetovanje jugoslovanskih arheologov je bilo od 5. do 8. maja 1950 v Niški Banji. Inicijativo za to posvetovanje je dal Arheološki institut Srbske akademije znanosti v Beogradu. S priyoljenjem Ministrstva za znanost in kulturo FLRJ je bil najprej izbran iniciativni odbor za pripravo gradiva; ta je zasedal prvokrat v Beogradu 28. decembra 1949 in drugič v Beogradu 31. marca 1950.

Posvetovanja v Niški Banji se je udeležilo okoli 110 arheologov, muzealcev, umetnostnih zgodovinarjev, zgodovinarjev, predstavnikov zavodov za zaščito kulturnih spomenikov in konservatorskih zavodov, predstavnikov republiških in zveznega ministrstva za znanost in kulturo ter predstavnikov naših ljudskih oblasti.

Brali so se tile referati: 1. Stanje arheološkega dela v Jugoslaviji (referenta Jože Kastelic za dobo do X. stoletja n. e. in France Stelé za kasnejšo arheologijo in umetnostno zgodovino); 2. Današnji cilji in naloge arheologije v Jugoslaviji (referent Djurdje Bošković); 3. Konservacija in zaščita arheoloških spomenikov v Jugoslaviji (referent Cvito Fisković); 4. Plan arheološkega dela v Jugoslaviji (referent Miodrag Grbić); 5. Plan publikacijske delavnosti iz arheologije v Jugoslaviji (referent Milutin Garašanin); 6. Predlog za reorganizacijo arheoloških muzejev v Jugoslaviji (referent Kerena Han); 7. Stanje in potreba kadrov v arheologiji Jugoslavije (referent Svetozar Radojčić).

Po vsakem referatu so se razvile žive diskusije, ki so pokazale na obstoječo problematiko in razne težave. Obenem so bili podani tudi razni predlogi za izboljšanje današnjega stanja. Po zaključenih diskusijah in na podlagi predloženih referatov je bilo ugotovljeno:

1. da je arheološka veda v primeri s stanjem v bivši Jugoslaviji v novih razmerah, ko se gradi nova, socialistična Titova Jugoslavija, znatno napredovala;

2. da se spričo pomoči ljudskih oblasti in vestnega ter požrtvovalnega dela znanstvenih delavcev na področju arheologije tej vedi odpirajo široke možnosti za njen nadaljnji razvoj;

3. da so se doslej pojavljale posamezne pomanjkljivosti, opustitve in slabosti:

a) ideološke, b) organizacijske in planske, c) kadrovske in č) tehnične narave.

Na posvetovanju so bili sprejeti tile sklepi:

1. Arheologijo je kot družbeno-zgodovinsko vedo treba usmeriti v raziskovanje materialne in duhovne kulture v celoti na podlagi znanstvenih dognanj zgodovinskega materializma.

2. Težišče arheološkega dela je treba prenesti na raziskovanje materialne kulture naših narodov, od dobe najstarejših slovanskih rodovnih združenj pa do prvega pojava razredne meščanske družbe. V prvi plan raziskovanja naj bi se vzeli notranji družbeni ustroj in njegove spremembe, medsebojni odnosi naših narodov kakor tudi njih odnosi z bližnjimi in daljnimi okolnimi narodi. Pri tem je potrebna ostra znanstvena kritika vseh dosedanjih domnev in teorij o postanku in razvoju naših narodov. To bo samo povečalo nadaljnjo utrditev bratstva in edinstva naših narodov, okrepilo pa bo tudi socialistično patriotično zavest.

3. Okvirni plan naj obsega tele točke:

a) raziskovanje formiranja jugoslovanskih narodov na našem ozemlju,

b) raziskovanje etničnih skupin, na katere so Slovani naleteli ob prihodu na Balkan, kakor tudi raziskovanje razvoja družbenih odnosov in vseh pojavov materialne in duhovne kulture v prvotni zgodovini in periodi antične sužnjeposestniške družbe,

c) raziskovanje medsebojnih odnosov južnih Slovanov in njih odnos do sosednih narodov,

č) raziskovanje družbenih odnosov pri jugoslovanskih narodih,

d) da bi se to doseglo, je treba začeti z intenzivnim sistematičnim raziskovanjem terena po ljudskih republikah, s čimer bomo dobili material za izdelavo arheoloških kart,

e) zaradi čim bolj vsestranskega raziskovanja postavljenih problemov moramo arheološko delo čim tesneje povezati z zgodovino, etnografijo, sociologijo, antropologijo, paleozoologijo in paleobotaniko, geografijo, tehniko in umetnostno zgodovino.

4. Ker dosedanje delo na arheološkem področju v okviru vse države ni imelo določenega skupnega načrta, je treba:

a) da so arheološka posvetovanja vsako tretje leto, zborovanja arheologov v posameznih republikah pa vsako leto,

b) da se ustanovi koordinacijski odbor arheologov FLRJ, ki naj plansko poveže arheološko delo vse države, izvaja sklepe in sugestije posvetovanj kakor tudi od časa do časa proučuje važnejša vprašanja, ki bi se pojavila med dvema posvetovanjima,

c) da se priporoči, da se plan arheološkega dela v okviru posameznih republik planira v celoti pod vodstvom ene od najvišjih arheoloških ustanov (inštituta, katedre, muzeja), in sicer tako, da se ti plani in plani Zavoda za zaščito kulturnih spomenikov med seboj vskladijo. Pri izkopavanjih je posebno treba paziti, da se uporabi moderna tehnika dela. Skrb za konservacijo in zaščito izkopanih objektov bodo imeli zavodi za zaščito kulturnih spomenikov v okviru obstoječih zakonskih predpisov.

5. Sklenjeno je bilo, da se bo vsako leto, pričenši z 1951. letom, izdal po en zvezek arheološkega letopisa FLRJ; za izdajo letopisa bo skrbel redakcijski odbor, ki ga bo izbral koordinacijski odbor.

6. Glede publicistične delavnosti je bilo sklenjeno:

a) da se dvignejo na večjo znanstveno višino obstoječe publikacije, v katerih se v celoti ali delno obravnavajo vprašanja z arheološkega področja,

b) da zopet pričnejo izhajati v novih serijah tiste arheološke publikacije, ki po osvoboditvi niso več izhajale,

c) da se preudari, ali je mogoče izdati publikacije, kakor so: *Corpus vasorum antiquorum*, *Corpus grških in latinskih napisov*, *Tabula imperii romani*, *Antični limes v Jugoslaviji*, *Arheološka karta Jugoslavije*.

č) da se tam, kjer je to mogoče, začno izdelovati monografije in znanstveni katalogi arheološkega gradiva,

d) ugotovilo se je, da je nujno treba izdati priročnike in univerzitetne priročnike za arheologijo,

e) pozivajo se akademije in ministrstva za znanost in kulturo, da energičneje podpro publicistično delavnost na področju arheologije in omogočijo tehnično izboljšanje tiska,

f) uredništvom časopisov se priporoča, da vsa dela iz arheologije opremijo z obširnejšimi resumeji v enem izmed svetovnih jezikov,

g) potrebno je okrepiti izmenjavo publikacij z inozemstvom. V zvezi s tem se poziva Ministrstvo za znanost in kulturo FLRJ, da omogoči nabavo in pravilno razdelitev tuje arheološke literature v mnogo večjem obsegu.

7. Glede muzejev je bilo sklenjeno:

a) da se reorganizacija arheoloških zbirk izvede po načelih tematske razstave,

b) da se sistematskim zbirkam v depotih posveti najresnejša skrb, da se zanje oskrbe potrebni prostori in da se začne z intenzivnejšim konserviranjem ogroženih predmetov,

c) da se je takoj treba lotiti izdelave znanstvenega inventarja in kartotek,

č) priporoča se upravam muzejev in pristojnim ustanovam, da omogočijo strokovnjakom specializacijo kakor tudi da jih ne obremenjuje z zbirkami in delom raznega pomena.

8. Glede kadrov je bilo sklenjeno:

a) da je treba z mnogo večjo odločnostjo začeti z delom za dvig in znanstveno formiranje ter izmenjavo arheoloških kadrov in da je treba pri tem posebno pomagati tistim ljudskim republikam, ki imajo za sedaj najmanj kadrov,

b) da bi se arheološki naraščaj pravilneje razvijal, se pozivajo katedre na univerzah, da se čim tesneje povežejo z muzeji in inštituti in da sluhatelje pošiljajo na praktično delo v muzejske zbirke in na terensko delo teh ustanov,

c) da bi se omogočilo dviganje pomožnega tehničnega kadra, se priporoča, da se ustanovi centralna restavratorska delavnica, ki bi imela poleg drugega tudi to nalogo,

č) ugotavlja se, da je potrebno, da arheološki strokovnjaki večkrat odhajajo v inozemstvo zaradi spoznavanja in raziskovanja komparativnega gradiva in metod dela v tujih državah,

d) glede na resno in strokovno delo arheologov in tehničnih pomočnikov v muzejih in zavodih za zaščito kulturnih spomenikov se poziva Ministrstvo za znanost in kulturo FLRJ, naj čimprej spremeni uredbo o muzejsko-konzervatorski stroki in s tem izboljša ekonomsko stanje teh kadrov.

9. Ker doslej ni vzpostavljena močnejša vez med arheologijo kot vedo in širokimi ljudskimi množicami, se priporoča:

a) da se energično razvije delo za popularizacijo arheologije in njenih izsledkov z vsemi sredstvi publicistike,

b) da se naj ustanovi društvo ljubiteljev kulturnih spomenikov, ki bo obenem delalo tudi pri zaščiti takih spomenikov.

10. S takim delom se bo arheologija lahko veliko bolj razvila, približala se bo še bolj širokim ljudskim množicam in bo tu v polni meri opravila svojo kulturno-vzgojno nalogo.

POROČILO O DELU IN SKLEPIH KOORDINACIJSKEGA ODBORA ARHEOLOGOV FLRJ

Po končanem posvetovanju jugoslovanskih arheologov v Niški Banji maja 1950 je bil izvoljen koordinacijski odbor z nalogo, da plansko poveže arheološko delo cele države ter da izvaja sklepe, ki bodo sprejeti na posvetovanjih. Hkrati pa je dolžnost koordinacijskega odbora tudi, da proučuje važnejša vprašanja, ki bi se pojavila med dvema posvetovanjima. V koordinacijski odbor so bili izvoljeni 5 predstavniki iz LR Srbije, 5 predstavnikov iz LR Hrvatske, 5 predstavniki iz LR Slovenije ter po en predstavnik iz LR Črne gore, Bosne in Hercegovine ter Makedonije, skupaj 14 članov. Za predsednika odbora je bil izbran tov. Alojz Benac, za tajnika pa tov. Milutin Garašanin.

1. seja koordinacijskega odbora je bila 11. maja 1950 v Stobih. Glavna točka dnevnega reda je bila ustanovitev novega arheološkega časopisa za vso državo. Na seji je bilo sklenjeno, da se bodo v tem časopisu priobčevale razprave, ki bodo predstavljale sintetična dela ter reševale čisto teoretična vprašanja. Naslov časopisa bi naj bil »Jugoslovenska arheologija«. V uredniški odbor je bilo izvoljenih 6 članov, med njimi 3 iz LR Slovenije.

Poleg manjših sklepov je bilo odločeno, da se bo koordinacijski odbor sestajal dvakrat letno in razpravljal o pomembnejših vprašanjih, o manj pomembnejših pa bo odločevalo predsedništvo odbora.

Na isti seji odbora je bil na predlog posameznih članov izvoljen v odbor še en predstavnik LR Srbije.

2. seja koordinacijskega odbora je bila 11.—12. novembra 1950 v Zagrebu. Po dvodnevni diskusiji je odbor sprejel te sklepe:

1. Ker koordinacijski odbor do sedaj ni prejel nobenega odgovora od republiških ministerstev in drugih ustanov, na katere se je obrnil zaradi uresničevanja sklepov s I. posvetovanja arheologov FLRJ, naj člani koordinacijskega odbora po republikah stopijo v neposreden stik s temi ministri in ustanovami ter naj jim razložijo potrebe in naloge arheologov FLRJ. Obenem pa se poziva Svet za znanost in kulturo FLRJ, naj obnovi svoje prejšnje zahteve pri teh ministrstvih in ustanovah.

2. Glede časopisa, ki ga bo izdajal koordinacijski odbor, je bilo sklenjeno, da bo časopis izhajal enkrat letno v fraščoskem, nemškem, angleškem, italijanskem jeziku in latinščini. Časopis bo priobčeval dela iz raznih arheoloških in pomožnih disciplin, in sicer tako originalne razprave kakor tudi najpomembnejša dela, ki so že natisnjena v našem jeziku v domačih časopisih. Ta dela bo izbralo uredništvo s svojimi pomočniki po republikah. Takšna dela bodo tiskana ali v celoti ali pa v skrajšani obliki. Poleg tega bo časopis poročal tudi o drugih delih, ki so pri nas izšla po osvoboditvi. Časopis se bo imenoval »Archæologia Jugoslavica«. Razprave za časopis morajo biti zaključene do 15. maja 1951, ko bo s sejo koordinacijskega odbora tudi seja uredništva.

Uredništvo časopisa je za sedaj nespremenjeno. Skušalo bo časopis tiskati v Zagrebu. Svet za znanost in kulturo FLRJ se poziva naj s svojo avtoriteto podpre konkretne predloge, ki jih bo koordinacijski odbor podal o tiskanju in tiskarni, da bi bilo mogoče izdati časopis čimprej.

3. Takoj se naj začne sestavljati muzejski katalogi v posameznih muzejih in zbirkah, kolikor je mogoče obdelati material. Plan za publikacije katalogov bodo izdelale navšnje arheološke ustanove v republikah v sodelovanju s posameznimi muzeji. Za koordinacijski odbor se bosta s to nalogo bavila dr. Grbić in dr. Garašanin. Katalogi se ne bodo publicirali v serijah, tiskali se bodo pa dvojezično. Zagotoviti je treba brezhibne reprodukcije v katalogih. Koordinacijski odbor je ugotovil, da je izdaja katalogov arheoloških zbirk za pravilno proučevanje arheološkega materiala tako v državi kot v inozemstvu nujno potrebna.

b) Zbirati naj se začne arheološka bibliografija ne glede na možnost tiskanja. Pri tem delu bodo sodelovali s svojimi podatki vsi arheologi FLRJ; delo se jim bo honoriralo po njihovih prispevkih. Za koordinacijo dela pri bibliografiji bosta v imenu odbora skrbela dr. Vinski in dr. Rendić, ki bosta stopila v stik z dr. Bauerjem in tov. Horvat v Zagrebu.

4. Koordinacijski odbor je ugotovil, da sistematične arheološke zbirke naših muzejev sploh niso urejene za znanstveno delo in je zato pravilno kulturno-prosvetno delo na resni znanstveni podlagi nemogoče. Posamezni centralni muzeji sploh nimajo prostorov za depoje, a Muzej hrvatskih starin v Splitu in Umetniški muzej v Beogradu nimata niti razstavnih prostorov. Potrebno je, da Svet za znanost in kulturo FLRJ s svojo avtoriteto načne vprašanje o prostorih vseh muzejev kakor tudi vprašanje o prostorih za arheološke zbirke muzejev v Ljubljani in Skoplju. Koordinacijski odbor misli,

da je treba delo za znanstveno urejanje sistematičnih zbirk v muzejih dati v prvi plan in poziva Svet za znanost in kulturo FLRJ, naj zahteva od glavnih muzejev v državi, da v mejah svoje zmogljivosti v prvi vrsti uredijo svoje znanstvene zbirke za študij.

V zvezi s tem smatra koordinacijski odbor, da je nujno potrebno čim tesnejše sodelovanje z Muzejskim svetom FLRJ, in predlaga, da njegovi člani Dj. Mano-Zisi in dr. J. Kastelic kot arheologi muzealci postanejo člani muzejskega sveta.

5. Glede arheološkega dela po republikah in planiranja arheološkega dela ter sodelovanja med arheološkimi ustanovami in republikami, je koordinacijski odbor sklenil:

a) arheološka dela po republikah planirajo le najvišje arheološke ustanove s sodelovanjem in v sporazumu z drugimi arheološkimi ustanovami in z ustreznim tehničnim osebjem. Najvišje arheološke ustanove so: Arheološki inštitut SAN v Beogradu, Sekcija za arheologijo Zgodovinskega inštituta SAZU v Ljubljani, Arheološka sekcija I. Odjela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti v Zagrebu, Zemaljski muzej v Sarajevu, Arheološki muzej v Skoplju in Zavod za zaščito spomenika kulture na Cetinju.

b) Glede spora o pristojnosti arheoloških muzejev in zavodov za zaščito svetuje koordinacijski odbor Svetu za znanost in kulturo FLRJ naj organizira skupno sejo predstavnikov najvišjih arheoloških ustanov in zavodov za zaščito, na kateri naj se odstranijo obstoječi problemi.

c) Koordinacijski odbor obsoja posamezne primere nelojalnosti v sodelovanju med arheološkimi ustanovami v republikah in v medrepubliškem sodelovanju znanstvenih ustanov ter poudarja potrebo, naj se tako sodelovanje razvija na podlagi pravočasnega, lojalnega sporazumevanja med ustanovami. Arheologom se priporoča, naj svojih del ne izvajajo individualno, ampak naj na tem kličejo svoje kolege, ki naj neposredno na kraju samem povedo svoje opombe o metodah in rezultatih dela.

6. Glede amaterstva v arheologiji je koordinacijski odbor ugotovil, da je svojevoljnost posameznih amaterjev-arheologov zavzela takšen obseg, da je s tem ogroženo pravilno delo v arheologiji in omajan ugled naše znanosti. V zvezi s tem je koordinacijski odbor sklenil, da se amaterjem v načelu sme dopustiti delo pri izkopavanju, konserviranju in publikaciji arheološkega gradiva, toda le pod nadzorstvom in vodstvom strokovnjakov. Priporoča se amaterjem z dokončano srednjo šolo, naj svojo izobrazbo izpopolnijo z izrednim študijem. Svet za znanost in kulturo FLRJ se poziva, naj energičneje opozori na to provincialne muzeje, v katerih delajo amaterji, in naj naroči zavodom za zaščito kulturnih spomenikov, naj uporabijo zakon o zaščiti kulturnih spomenikov in bodoči prestop take vrste najstrožje kaznujejo.

7. Glede strokovnih kadrov je koordinacijski odbor po poročilih posameznih članov ugotovil, da se v posameznih republikah, posebno v LR Sloveniji, ne izvaja pravilna kadrovska politika. Stanje strokovnih kadrov v tej republici je danes slabše kakor neposredno po osvoboditvi. V zvezi s tem se poziva Svet za znanost in kulturo FLRJ, naj s svojo avtoriteto dela za to, da se to stanje čimprej popravi.

8. Glede skupnih izkopavanj v Demir Kapiji, je bilo sklenjeno, da se vodstvo del poveri LR Makedoniji. Strokovno vodstvo na terenu se pa zaupa stalni ekipi 9 članov, in sicer 3 predzgodovinarjem, 3 klasičnim arheologom in 3 arheologom srednjega veka. Poleg tega je bil sprejet tudi sklep o tehničnem vodstvu del, delo na antropološkem materialu, brez samostojnega delovanja pa se izroči dr. F. Ivaničku. Dela se bodo začela septembra-oktobra 1951, in sicer bo najprej raziskan ogroženi del zemljišča. Sredstva za izkopavanje bosta zagotovila Zvezni inštitut za zaščito in LR Makedonija. Najvišje arheološke ustanove po republikah bodo poskrbele, da bodo mogli obiskati teren tudi drugi strokovnjaki in slušatelji arheologije. Poziva se Svet za znanost in kulturo FLRJ, naj, če bo treba, podpre realizacijo tega plana.

9. Koordinacijski odbor je ugotovil, da je okrepljena zveza z inozemstvom nujno potrebna za nadaljnje pravilno arheološko delo v naši državi. V zvezi s tem je koordinacijski odbor sklenil:

a) da je treba čim večje število arheologov poslati zaradi znanstvenega študija v inozemstvo;

b) da se potovanja v inozemstvo zelo lahko olajšajo z zamenjavo strokovnjakov na podlagi popolne enakopravnosti. V zvezi s tem bi koordinacijski odbor v sporazumu s Svetom za znanost in kulturo FLRJ lahko storil vse potrebno, da se zamenjajo strokovnjaki z Avstrijo, Nemčijo-Münchenom, Švicom in Italijo, obenem bi pa stopil v stik s strokovnjaki drugih dežel in poizvedel, ali je mogoče razširiti take zamenjave;

c) koordinacijski odbor apelira na Svet za znanost in kulturo FLRJ in na Svet akademij, naj pošiljajo strokovnjake v inozemstvo sporazumno in s pritrditvijo koordinacijskega odbora;

d) koordinacijski odbor je ugotovil potrebo po čim večji zamenjavi publikacij z inozemstvom. V zvezi s tem poziva odbor Svet za znanost in kulturo FLRJ, naj opozori uredništva posameznih časopisov, da naj dajejo avtorjem posameznih člankov separate;

e) glede tiskanja razprav domačih strokovnjakov v inozemstvu in zaradi lažjega in hitrejšega postopka prosi koordinacijski odbor Svet za znanost in kulturo FLRJ, naj pristojnost za izdajanje dovoljenj za publiciranje v inozemstvu prenese na najvišje arheološke ustanove po republikah.

10. Glede sestankov arheologov posameznih republik v smislu sklepov I. posvetovanja arheologov FLRJ je bilo sklenjeno, da o tem odločijo najvišje arheološke ustanove po republikah in da v čim krajšem času izdajo sklep v tem smislu.

11. Koordinacijski odbor je ugotovil potrebo po čim boljšem pregledu o stanju arheologije in arheoloških zbirk po posameznih republikah, da bi njegovi ukrepi bili kar najbolj koristni in pravilni. V zvezi s tem smatra koordinacijski odbor za potrebo, da se iz njegovih vrst sestavi komisija, ki bo od časa do časa hodila po terenu, reševala spore med posameznimi arheološkimi ustanovami in imela čim tesnejši stik z odborom in drugimi arheološkimi ustanovami. V to komisijo naj bi bili zbrani dr. Kastelic, dr. Rendič in dr. Garašanin.

12. Glede dela pri raziskovanju gomil v Jugoslaviji, ki ga je začel Zvezni inštitut za zaščito je koordinacijski odbor sklenil, naj to vprašanje Zvezni inštitut preudari v neposrednem stiku z najvišjimi arheološkimi ustanovami po republikah.

13. Da bi se v bodoče preprečilo, da bi dnevni tisk, radijske oddaje ter druga sredstva propagande dajali nepopolne in nepravilne podatke o arheoloških delih, je bilo sklenjeno, da dajejo takšne podatke zainteresiranim ustanovam samo najvišje ustanove za svoje republike.

14. Koordinacijski odbor je sklenil, da bo prihodnji sestanek odbora v Sarajevu. Sestanek bo 15. maja. Ob tej priliki bo tudi sestanek uredništva časopisa »Archaeologia Jugoslavica«.

A. B e n a c, R a d i m l j a. — Srednjevekovni nagrobni spomenici Bosne i Hercegovine. Sveska I. 1950, Izdanje Zemaljskog muzeja u Sarajevu. 47 str. z angleškim resumejem, 82 slik in risb ter načrt nekropole.

V prvem zvezku srednjeveških nagrobnikov Bosne in Hercegovine je objavljena nekropola v Radimlji. Ta nekropola je znana po svojih krasnih nagrobnih spomenikih, ki so bili obsojeni na propadanje enako kot nagrobniki drugih nekropol v Bosni in Hercegovini. Zato smo že dolgo čutili potrebo, da bi se izdelale monografije grobišč ne glede na to, ali so bili nagrobniki ornamentirani ali ne. Doslej so se omenjali le spomeniki, ki so imeli kak napis, ali pa spomeniki, ki so bili izredni po svoji ornamentalni strani. Toda tudi v teh primerih navadno niso zapisovali niti njih dimenzij niti drugih podatkov. A vsak spomenik je za nas pomemben kljub na videz brezpomembnim podatkom, ker se utegnejo nanašati na mnoge družbeno-zgodovinske momente srednjega veka v Bosni in Hercegovini. Zato je tudi prva monografija nekropole Radimlje toliko bolj dragocena, ker predstavlja začetek serije monografij o bosenskih in hercegovskih srednjeveških grobiščih.

Avtor je monografijo zamislil kot delo, v katerem bodi čim več gradiva in čim manj raznih hipotez; to mu je tudi v največji meri uspelo. Podal je res bogato slikovno gradivo in obširen opis vsakega spomenika, njegove dimenzije in vse posebnosti, tako da je s pomočjo načrta mogoča detaljna rekonstrukcija grobišča.

Monografija je razdeljena na 9 oddelkov. Po uvodu, v katerem avtor govori o namenu monografije, prehaja na opis nekropole Radimlje in njene lege. Naslednji oddelek je najboljširnejši; v njem podaja opis vsakega spomenika posebej; od teh spomenikov je vsega skupaj danes ohranjenih še 151. Posebno poglavje posveča obliki spomenikov in njih delitvi. Za podlago, pravi avtor sam, je vzel Truhelkovo delitev, le da jo je glede na karakter spomenikov te nekropole nekoliko razširil. Razlikuje vsega 9 raznih oblik od plošče čez sarkofag do križa. Najbolj pogosti so nagrobniki v obliki »sanduka« kakor jih imenuje avtor. Ne zaostajajo mnogo niti sarkofagi, ki so avtorju klasičnega ozir. rimskega izvora, enako kakor tudi »sanduki«. Vendar sodi, da je bil prenos iz rimskih oblik povsem mehaničen, ker so že izgubile prvotni pomen. Oporo za to domnevo vidi v tem, da so

mnogokrat arkadni stebri izdelani tudi na križih, kar nikakor ni razumljivo, to pa seveda ne velja za sarkofage, ki so nekdanj predstavljali hišo.

Posebno poglavje je posvetil avtor ornamentalnemu sistemu na nagrobnikih. Motive deli na ornamentalne in figuralne. Med prve šteje celo vrsto, v mnogih primerih pa jim je dal obenem tudi povsem nova imena. Glavni ornamentalni motivi — navadno so rastlinskega izvora — bi bili: valovita črta s trolistom ali motiv trte, kakor so ga imenovali drugi, motiv pletene vrvi, ki je v rabi kot sredstvo za delitev ornamentov ali pa za delitev posameznih delov spomenika, plastični cik-cak motiv, kolo (»zrakasti krug«, kakor ga sedaj naziva avtor), zvezde, polmesec, rozeta, plastični krog, lok s puščico, ščit, križ, grozd, spiralni zavoji, palica in majhna posodica. O posameznih motivih izraža tudi svoje mnenje. Tako misli na kolo, da je preneseno na te nagrobnike čisto mehanično brez globljega pomena, čeprav ima svoj izvor še v predzgodovini, kjer je imelo simboličen pomen. Plastični krogi po avtorju niso ornamentalnega pomena, ampak označujejo pokojnikov čin. V čisto konkretnem primeru označuje ta motiv tučjak vojvodski čin, ker ga vidimo le na spomenikih, pod katerimi leže vojvode iz Batnega. Prav tako misli avtor, da je lok s puščico znak za vojaško funkcijo, ki so jo opravljali vojvode Miloradovići-Hrabreni iz Batnega, in ne samo oznaka za lovca, kakor so mnogi doslej mislili. Podobno stališče zavzema tudi do motivov ščitov z mečem ali brez njega. Po avtorju bi ne bili čisto ornamentalnega karakterja, temveč bi naj bili znak vojaškega čina. Glede motiva križa, ki nastopa tu na 11 spomenikih, omenja samo, da se mnenje A. Solovjeva ne more obdržati. Nekatere motive pa spravlja v zvezo s simboličnim in kulturnim pomenom ter misli, da bodo nudili podatke za razjasnitev duhovne kulture in verskih nazorov srednjeveških prebivalcev, ki so pokopani pod nagrobniki. Takšni motivi naj bi bili grozd, posodica in palica. Seveda se pa že danes po motivih vidi, da se prepletajo tu motivi, ki jih lahko vežemo s krščanstvom, prav tako pa tudi motivi, ki se dajo vezati s predkrščansko dobo.

Figuralne motive deli avtor v dve skupini. Eno so moške figure, ki imajo vzdignjeno desnico in stoje na vojvodskih spomenikih, drugo pa figuralne kompozicije, ki predstavljajo razne prizore. Ker je pri figurah z vzdignjeno desnico izdelana figura vedno na isti način, sklepa avtor, da prestavlja le pojem vojvode, čeprav so poleg te figure tudi še druge figure in prizori. Figuralne kompozicije deli avtor v nekoliko podskupin: a) živali, b) lov, c) kolo in d) borbo, turnir. Tudi iz teh prizorov skuša avtor izvajati posamezne sklepe. Tako misli, da označujejo lovski prizori pokojnika kot dobrega lovca. Poleg tega pa tem prizorom pripisuje tudi še veliko globlji pomen za pojasnjevanje materialne in duhovne srednjeveške Bosne, že glede na mnenje, da so tu bili bogomili. Prizori pa, ki predstavljajo borbo, pomenijo po avtorjevem mnenju najverjetneje kakšen karakterističen dogodek iz pokojnikovega življenja. Seveda se pa pri teh prizorih lahko vidijo tudi še drugi posamezni detajli, kakor obleka, orožje itd.

Avtor je posvetil posebno poglavje tehnični izdelavi nagrobnikov in ornamentike. Glede tega sklepa, da nagrobniki niso bili v kamnolomu že

popolnoma izdelani in prineseni na grobišče, ampak da so bili tam samo grobo oblikovani, vse drugo pa da je bilo izvršeno na nekropoli. Zato podaja materialne dokaze, kakor so začet, a nedoklesan spomenik ali pa posamezni nedokončani ornamenti. Umestna je tudi njegova opomba, da bi se popolnoma dogotovljen in ornamentiran spomenik pri transportu lahko poškodoval, ker pač ni bilo posebnih tehničnih sredstev za prenos. Prav tako je avtor na mnogih spomenikih ugotovil dodelovanje. Klesali so po njegovem mnenju s kladivom, ki je imelo nekakšno sekirico, gladili pa so s trdim kamnom.

Ornamenti so, kakor meni avtor, izdelani ali v plitkem reliefu ali pa v tehniki vrezovanja ozir. s kombinacijo enega in drugega načina. Zelo pogostoma opaža tudi, da je zaradi enega motiva vsa okolišna površina spomenika znižana. Vendar pa so zmeraj stremeli za tem, da se osnovna oblika nagrobnika ne skazi.

Naslednje poglavje govori o napisih; od teh so nekateri že znani in so bili že objavljeni. Z napisov dobimo nekaj pomembnejših podatkov o vojvodih iz Batnega, pa tudi imena treh kovačev, klesarjev, ki so delali te nagrobnike.

Za datacijo nekropole se je avtor opiral na zgodovinske in druge vire o rodbini Hrabrena-Miloradovića, ki je prebivala v Batnem v XV. stoletju. Zatorej sodi, da je tudi nekropola v Radimlji v mejah XV. in XVI. stoletja.

Poleg tega je avtor raziskal še dva groba, od katerih je bil eden že nekdaj prekopan, drugi pa ni imel nikakršnih pridevkov. Vendar so zanimive rake, ki so bile izdelane iz neotesanih plošč in s takimi tudi pokrite.

Paola Korošec

ZAMENJAVA

Arheološka sekcija pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti zamenjava akademijske izdaje arheološke vsebine s spodaj navedenimi ustanovami in je doslej prejela naslednje publikacije:

The Archeological Section of the Slovene Academy of Sciences and Arts exchanges its archaeological publications with the following Institutions and as far as this received following publications:

Basel.

Institut für Ur- und Frühgeschichte der Schweiz:

Ur-Schweiz Mitteilungen zur Ur- und Frugeschichte der Schweiz. Jahrg. XIV. 1950, No. 1, 2, 3, 4.

Beograd.

Srpska akademija nauka:

Spomenik. XCVIII. Odeljenje društvenih nauka, 77, 1948.

Starinar. Organ Arheološkog instituta SAN. Nova serija. Knjiga I. 1950.

Umetnički muzej:

Etnogeneza južnih Slovena u ranom srednjem veku prema materijalnoj kulturi. 1950.

Berlin.

Deutsche Akademie der Wissenschaften:

Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Philosophisch-historische Klasse.

Jahrgang 1945/46.

Nr. 4. Der Schluss der Labyadeninschrift. Ludwig Deubner. 1948.

Nr. 7. Gerhart Rodenwaldt: Köpfe von den Südmetopen des Parthenon. 1948.

Jahrgang 1947.

Nr. 2. Hermann Grapow: Studien zu den Annalen Thutmosis des Dritten und zu ihnen verwandten historischen Berichten des Neuen Reiches. 1949.

Nr. 5. Gerhard Kleiner: Aleksanders Reichsmünzen. 1949.

Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse:

Jahrgang 1949.

Nr. 1. Johannes Stroux: Eine Hafenschrift von der Küste des Pontus. Epigraphische Beiträge I. 1949.

- Bratislava.* **Slovenská Akadémia vied a umení:**
Historica Slovaca. 1945/46, III—IV.
Slovenské dejiny. Diel I. 1947.
- Buenos Aires.* **Instituto de antropologia:**
Runa. Archivo para las ciencias del hombre. Vol. I. Part. 1—2, 1948; Vol. II. Part. 1—2, 1949.
- Cambridge.* **Archaeological Institute of America:**
American Journal of Archaeology. Vol. 54, No. 2, 3, 4. 1950.
- Dublin.* **Royal Irish Academy:**
Proceedings of the Royal Irish Academy. Vol. LIII, Sect. C, No. 2, 1950.
- Düsseldorf.* **Verein von Altertumsfreunden im Rheinlande:**
Bonner Jahrbücher des Rheinischen Landesmuseum in Bonn und des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande. Heft 148, 1948/1949; 149, 1950.
- Frankfurt am Main.* **Deutsches Archäologisches Institut:**
Germania. Anzeiger der Römisch-germanischen Kommission des Deut. Archäol. Instituts. Jahrg. 28. 1944—1950. Heft 1/2, 3/4.
Römisch-germanische Forschungen. Bd. 18. 1950.
- Frauenfeld.* **Schweizerische Gesellschaft für Urgeschichte:**
Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Urgeschichte, Sechsenddreissigstes Jahrbuch, 1945.
Vierzigstes Jahrbuch, 1949/50.
- Göttingen.* **Akademie der Wissenschaften in Göttingen:**
Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. I Philologisch-historische Klasse. Jahrg. 1950, Nr. 1, 2.
- Hamburg.* **Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Frühgeschichte:**
Archaeologia geographica. Jahrg. I. 1950, Heft 1, 2, 3, 4.
- Heidelberg.* **Badisches Landesamt für Ur- und Frühgeschichte:**
Badische Fundberichte. Bd. II. 1929—1952; Bd. III. 1933—1956; 13. Jahrg. 1957; 14. Jahrg. 1958; 15. Jahrg. 1959; 16. Jahrg. 1940; 17. Jahrg. 1941—1947.
- Kassel.* **Hessisches Landesmuseum Kassel:**
Schriften zur Urgeschichte. Bd. II. 1949.

- Kiel.** **Seminar für Ur- und Frühgeschichte an der Universität:**
Offa. Berichte und Mitteilungen aus dem schleswig-holsteinischen Museum vorgeschichtlicher Altertümer in Schleswig und dem Seminar für Ur- und Frühgeschichte an der Universität Kiel. Bd. 8. 1949.
- Krakow.** **Polska akademia umiejętności:**
Prace prehistoryczne. Nr. 3, 1946; Nr. 4, 1959—1946.
Prace Komisji orientalistycznej. Nr. 54. 1945.
Prace Komisji atlasu historycznego polski. Z. IV. 1946.
Rozprawy wydziału historyczno-filozoficznego. Seria II. T. XLVI. Nr. 1, 1946; Nr. 2, 1947.
- Leningrad.** **Biblioteka Gosudarstvenogo Ermitaża:**
Trudy otdela antičnogo mira. Tom I. 1945.
Trudy otdela numizmatiki. Tom I. 1945.
Iessen A. A.: Grečeskaja kolonizacija severnogo Pričernomorja. 1947.
Voščinina A. I.: Očerki istorii drevne-rimskogo iskusstva. 1947.
- Lublin.** **Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej:**
Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Vol. II, 2, 3, 4. Sectio F 1947; Vol. III, 1948.
- Moskva.** **Akademija nauk SSSR:**
Vizantiiski sbornik. 1945.
Tolstov S. P.: Po sledam drevnehorezmiiskoi civilizacii. 1948.
Ellinističeskaja tehnika. Sbornik statei pod redakciei akadem. I. I. Tolstogo. 1948.
Rybakov B. A.: Remeslo drevnei Rusi. 1948.
Tretjakov P. N.: Vostočnoslavjanskije plemena. 1948.
Materialy i issledovanija po arheologiji SSSR. No. 7, 1947.
Sovetskaja etnografija. 1948, 4; 1949, 1—4.
Vestnik drevnej istorii. 1949, 2.
- München.** **Bayerische Akademie der Wissenschaften:**
Bayerische Vorgeschichtsblätter. (Fortsetzung des Bayerischen Vorgeschichtsfreundes.) Heft 17. 1948.
- New York.** **Archaeological Institute of America:**
Archaeological Newsletter. Nr. 16. 1950.
- Osijek.** **Muzej Slavonije u Osijeku:**
Osječki zbornik. Br. II i III. 1948.
- Poznań.** **Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk:**
Prace Komisji filozoficznej. Tom VII, Zeszyt 1, 1947.

- Redakcia: Slavia Antiqua:**
Slavia Antiqua. Czasopismo poświęcone starożytnościom słowiańskim. Tom I. 1948.
- Praha.* **Česká Akademie věd a umění:**
Jan Eisner: Lubor Niederle. 1948.
Národní museum:
Časopis Národního musea. Oddíl duchovědný. Ročník CXVI. 1947. Č. 1, 2.
Sborník Národního musea v Praze. Svazek II. -A- Historický. 1948. (B. Svoboda: Čechy a římské Imperium.)
Státní archeologický ústav:
Archeologické rozhledy. 1949. Část 1/2, 3.
Jan Filip: Dějinné počátky českého ráje. 1947.
Poulik Josef: Staroslovanská Morava. 1948.
- Sarajevo.* **Zemaljski muzej:**
Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Nova serija. Sv. I. 1946; Sv. II. 1947; Sv. III. 1948; Sv. IV-V. 1950.
Srednjevekovni nadgrobní spomenici Bosne i Hercegovine. Sv. I. 1950. (A. Benac: Radimlja.)
- Sofija.* **Blgarska akademija na naukite:**
Izvestija na Blgarskija arheologičeski institut. Kn. XV, 1946; Kn. XVI. Část prvá. 1950; Kn. XVII. 1950.
Trudove na Sekcijata za slavjanska arheologija. Kn. II. 1948. (K. Mijatev: Slavjanska keramika.)
- Split.* **Arheološki muzej:**
Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Sv. LI. 1940; Sv. LII. 1950.
Prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku. Sv. LII. Supl. II in III. 1950.
- Trondhjem.* **Kongelige Norske Videnskabers Selskab:**
Museet. Arsberetning for: 1940. 1941; for: 1941. 1942; for: 1942. 1945; for: 1945. 1946; for: 1947. 1948; for: 1948. 1949.
- Turčiansky Sv. Martin.* **Muzeálna Slovenská Spoločnosť:**
Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti. Ročník XXXVIII. Číslo 1, 2, 3, 4. 1947; Roč. XXXIX. Čís. 1, 2, 3, 4. 1948; Roč. XL. Čís. 3. 1949.
- Uppsala.* **Universitetsbiblioteket:**
Torgny Säve-Söderbergh: Einige ägyptische Denkmäler in Schweden. 1945.

- Warszawa.* **Towarzystwo Naukowe Warszawskie:**
Światowit. Rocznik Muzeum Archeologicznego im. Er. Majewskiego Towar. Naukowego Warszawskiego. Tom. XIX. Za lata 1946—1947. 1947.
- Wien.* **Anthropologisches und urgeschichtliches Institut der Universität:**
Archaeologia Austriaca. Beiträge zur Paläanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Oesterreichs. Heft 1. 1948; Heft 2. 1949; Heft 3. 1949; Heft 4. 1949; Heft 5. 1950.
- Oesterreichisches Archäologisches Institut:**
Diez Erna: Flavia Solva. Die römische Steindenkmäler auf Schloss Seggau bei Lebnitz. 1949.
Swoboda Erich: Carnuntum; Seine Geschichte und seine Denkmäler. 1949.
- Wrocław.* **Polskie Towarzystwo Archeologiczne:**
Acta Societatis archaeologicae Polonorum. 1. 1949. (Gansiniec: Zofia: Tarpeia. The Making of a Myth.)
Archeologia. Rocznik Polskiego Towar. Archeol. I. 1947; Rocznik II. 1948.
Biblioteka Archeologiczna. 1. 1948. (Nasz Adolf: Opole.)
Biblioteka Archeologiczna. 2. 1948. (Rozprawy i materialy z historii sztuki i kultury materialnej.)
Zapiski numizmatyczne. Rok I. Nr. 2/3, 4. 1949.
- Zagreb.* **Povijesno društvo Hrvatske:**
Historijski zbornik. Godina I. 1948, Br. 1—4; God. II. 1949, Br. 1—4.

**PUBLIKACIJE ARHEOLOŠKE VSEBINE, KI JIH JE IZDALA
SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI**

ARCHAEOLOGICAL PUBLICATIONS EDITED
BY THE SLOVENE ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

- Josip Korošec. Poročilo o izkopavanju na Ptujskem gradu leta 1946. — Report on Archaeological Excavations on the Castle-hill of Ptuj in 1946. (Poročila 3.) Ljubljana 1947.
- Josip Korošec. Slovansko svetišče na Ptujskem gradu. — The Old Slav Sanctuary on the Castle-hill of Ptuj. (Dela 6 Razreda za zgodovinske in zemljepisne vede, za filozofijo in filologijo.) Ljubljana 1948.
- Josip Korošec. Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu. — The Old Slav Burial Place on the Castle-hill of Ptuj. (Dela 1 Razreda za zgodovinske in družbene vede.) Ljubljana 1950.
- Jože Kastelic-Božo Škerlj. Slovanska nekropola na Bledu. Arheološko in antropološko poročilo za leto 1948. — The Slav Necropolis at Bled. Archaeological and Anthropological Report for 1948. (Dela 2 Razreda za zgodovinske in družbene vede.) Ljubljana 1950.
- Arheološka poročila. Poročilo o izkopavanjih v Ljubljani, Novem mestu in na Panorami v Ptuj. — Archaeological Reports, Reports on Excavations in Ljubljana, at Novo mesto and on the Panorama of Ptuj. (Dela 5 Razreda za zgodovinske in družbene vede.) Ljubljana 1950.
- Josip Klemenč. Ptujski grad v kasni antiki. — Le château de Ptuj à l'époque de la décadence romaine. (Dela 4 Razreda za zgodovinske in družbene vede.) Ljubljana 1950.
- Franjo Ivaniček. Staroslavenska nekropola u Ptuj. Rezultati antropoloških istraživanja. — Ancient Slav Necropolis at Ptuj. Results of anthropological researches. (Dela 5 Razreda za zgodovinske in družbene vede.) Ljubljana 1951.
- Josip Korošec. Ilirska naselbina na Ptujskem gradu. — Illyrian settlement on the Castle-hill of Ptuj. (Dela 6 Razreda za zgodovinske in družbene vede.) Ljubljana 1951.

*Naslov za zamenjavo: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Biblioteka,
Novi trg 3, Ljubljana, Jugoslavija. Poštni predal 525.*

*Address for exchange of publications: The Library of the Slovene Academy
of Sciences and Arts, Novi trg 3, Ljubljana, Yugoslavia. Poštni predal 525.*

Trig. b. h. h. 24 E. 15.